

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto V.

V Celovei, 1. junija 1885.

Štev. 6.

Arabela.

Roman. Spisala *Paulina Pajkora*.

Deseto poglavje.

Samuel se je dobivši materino pismo kmalu vrno! domi. Mati mu ni razložila uzroka, zakaj so ga poklicali nazaj. Omenila je samo, da se jej zdi potrebno, da živi on v bližini svoje neveste; sicer se mu bode Arabela vedno bolj utujevala. Samuel pa je bil svojega povratka neizmerno vesel in ni dalje zahteval razjasnila.

Karpelesovka je sinu samo zategadel zamolčala svoje strahove gledé Arabelinega znanstva s profesorjem, ker se je vedno bolj prepričavala, da Samuel ljubi Arabelo, in tedaj ga ni hotela vznemirjati. Saj je vedela, da je jako ljubosumne nravi. Hotela je pa zató ostro prežati na vsako Arabelino dejanje, dá celó vsa pisma, ktera bode dobivala ali odpošljala, hoče na tanko nadzirati. Le v najhujšem slučaju menila je sinu odkriti svojo sumnjo.

Arabela je zadnje dni kakor sanjaje hodila okoli. Bila je videti trpeča in raztresena; govorila je malo in pri mizi se je jedva dotaknola jedil. Ko je namreč brž drugi dan, potém ko jo je bila teta zasačila povračujóčo se od blaznice, šla zopet k njej na podstrešje, našla je njeno sobico prazno. Osupnena obstala je za trenótek kakor pribita pri vratih, potém pa se vsede na stol poleg prazne postelje, in neizrekljiva bolest jej je polnila srce. Zdelo se jej je, kakor da je z blaznico izgubila svojo najboljšo prijateljico; čutila se je zapuščeno, nesrečno, kakor nikdar poprej. A še predno se je zavedela svoje bridke osupnenosti, močile so jej že gorke solze blede lice.

Slutila je, da je blazna ženska vsled tetinega povelja izginola od ondi. Ah! in Bog vé, kako zdaj zopet ta revica trpi in kako po njej vzdihuje! Zakaj mi pa teta brani skrbeti za to nesrečnico, da je celó

obiskovati ne bi smela? Tako si je mislila Arabela in ni se mogla ločiti od borne sobice, v kateri se je vedno tako zadovoljno in srečno čutila.

Skušala je potem z lepim in hudim po vrtnarici zvedeti za sedanje bivališče blazne ženske; ali pri njej ni mogla nič več doseči. Ubožica se je bila tako prestrašila groženja gospé Karpelesovke, da si ni upala, kolikor je tudi spoštovala Arabelo, izpolniti jej želje, ali obetala jej je sveto, da hoče vse blaznici v polajšanje storiti.

To je bil tedaj glavni vzrok Arabeline pobitosti. Vendar pa je Arabela kmalu čutila, da se je tej boleti pridružila še druga, mnogo hujša. Neka nezadovoljnost jo je prevzela, da se jej je zdelo življenje neprenesljivo. Kedar je hodila na vrt, čutila je neskončno praznoto okoli sebe. Skakljanje in pevanje ptičkov jej je bilo zoperno; čvrčanje čričkov jo je dražilo; do dela in čitanja pa ni več imela veselja. Po cele ure držala je delo med rokami, ne da bi se jej prsti ganoli, ali je pa gledala v odprto knjigo niti ene črke ne čitajoča. Sanjarski je zrla okoli sebe in se vedno čutila na jok razpoloženo, čuvstvo, kterega še do sedaj ni poznala.

Arabela si ni mogla tega tolmačiti. Kmalu potem pa začuti, da je njena otožnost le predslutnja ljubezni. Ona zmedenost človeškega srca v prvih prikaznih ljubezni pa je stvar tako nežna in vzvišena, da se ne dá popisovati; kajti besede bi jo samo oskrunile.

Uboga Arabela! Zakaj ti je teta s svojim neprevidnim opominjanjem in svarjenjem pred profesorjem Waldekom raztrgala še zadnji košček zagrinjala, ki ti je zakrival tvojo srčno skrivnost? Od onega večera začenja se doba tvoje nesreče. Saj ne moreš pri vsem svojem prizadevanji in pri vsej trdnji volji, da bi pustila svojo pamet vladati nad srcem, ugasiti plamena, ki ti ogreva dušo, ter zadušiti vzdih, ki ti srce tesni! — — —

Arabela sedi v svojej sobi pri odprtem oknu in si z roko podpira trudno glavo. Zvedela je, da se je zjutraj vrnil Samuel, ter slutila, da jo bode obiskal še pred obedom. Ná-nj je čakala. Zdaj pa zdaj nese polagoma k ustom kozarec vode, izpije nekaj požirkov, strese energično z glavo, gleda skozi okno, a pri tem ne misli na nič.

Na enkrat se jej zdi, da se približujejo Samuelove stopinje. Preplašena pogleda na vrata, a ko vidi Samuela vstopiti, obrne hitro z neko nevoljo od njega obraz, kakor otrok, ki se svojeglavno obrača od ponujenega, gorjupega leka.

„Čemu se tako tihotapski v mojo sobo primikaš?“ posvari ga potem neprijazno, ko čuje, da zapira pazljivo dveri in da se jej po prestih približuje samo zató, da bi jo iznenadil.

„Ali te najdem tako slabe volje, Arabela?“ opomni Samuel z nasmehom in jej gorko stiska roki v pozdrav. „Ti znaš lepo sprejemati svojo žena!“

Arabela rahlo zarudi. „Ti veš,“ pristavi ona, „da ljubim jaz naravnost in določnost ter ne maram za komedije in prilizovanja.“

„Kaj pa delaš tú pri odprtem oknu? Solnce ti ravno sije v lice, glava te bode bolela,“ reče Samuel s skrbljivim glasom.

„Kaj delam?“ odgovori ona razdražena. „Nič ne delam, saj vidiš. Veseli me pač poslušati, kako ure v zvoniku bijejo ena za drugo dvanajst.“

„Ali postala boš rujava od solnca, Arabela; idi vendar od okna?“

„Kaj to dé, če bodem tudi črna,“ odgovori Arabela. „Gizdava nisem bila nikdar.“

„Vsaka ženska si skuša ohraniti lepoto, dobro vedóca, da skriva v njej svojo največjo moč. Telesna lepota je ženski orožje, s katerim se proti moškim z najboljšim uspehom bojuje,“ odvrne Samuel z važnostjo.

„Jaz nisem bila nikdar lepa,“ odgovori malovažno Arabela; „zató pa nimam tudi ničesar čuvati. In ko bi tudi imela lepoto, ne vedela bi, za koga naj jo hranim.“

„Ali nisem jaz nikdo?“ zakliče Samuel razžaljen in nagubi čelo.

„Jaz pa zahtevam, da čuvaš svojo lepoto, Arabela,“ nadaljuje razdražen.

„Ti postaneš moja soproga, in jaz te hočem videti lepo vsaj tako dolgo, dokler ti ne bo z leti priroda sama vzela svoje darí.“

Lahen, porogljiv nasmehljaj se je zibal na Arabelinih ustnah, ko Samuel to izreče.

„Prepričana sem, da bi me vzela, ko bi bila tudi grbava in šantava, vendar le za ženo. Moja zvananjost je tebi deveta briga; to je nama obema znano, Samuel.“

„Fej, kako si odurna, zbadljiva in nezaupna, Arabela,“ odvrne Samuel globoko žaljen. „Bojim se,“ nadaljuje z bridkostjo, „da te moja mati prav dobro pozna. Tako mlada si še, a vendar si že tako nezaupna. S tem pa delaš sebe in one nesrečne, ki s tebó živé.“

„Jaz mlada?“ začudi se Arabela. „Kaj je mladost, ako ne čvrstost duhá in vera v človeštvo? A pri meni se že vse poruša! Veselja strune se v meni več ne glasijo in celó up, zadnja zvezda, kakor jo imenujejo pesniki, utonola je že zá-me! Da sem pa polna slabostij, kakor si mi ravno zdaj očital, vedi, da je to le neizogibljivi nasledek moje nezadovoljnosti. Večina človeških slabostij izvira vendar le samo iz nesreče.“

„Ali kaj ti manjka k sreči, Arabela?“ poprašuje jo Samuel pol sočutno, pol nevoljno. „Vsega imaš, česar si želiš. Vem, da ti moja mati in oče ne vesta nadomestovati roditeljev; ali če te more moja udanost in skrb osrečiti, tedaj vedi, da te hočem ljubiti namesto njih.“

Arabela ga ostro pogleda. „Samuel!“ reče počasi, „da si ti boljši, nego vsi tvoji rodbeniki, vem, odkar te poznavam. Ne dopuščaj pa, da bi začela sedaj dvomiti o tem. Čemu hliniš, kar ni resnično? Morda me rês ljubiš in sicer toliko, kolikor brata Davida. Zakaj pa bi tudi ne? Saj sva skupaj vzrastla in meni si tudi ti le iz tega uzroka ljub. Toda taji, če moreš, da bi me ne bil nikdar izvolil za nevesto, ko bi bila revna!“

„Arabela,“ vzklikne Samuel neprijetno zadet; „ne draži me, ne trpinči me tako brezsrčno! Priznavam,“ nadaljuje obzalujóč, „da mi je nekdaj laskala misel o bogatem, brezskrbnem življenji, katero bi jaz kot tvoj soprog delil s tebój; sedaj pa, Arabela, pozabil sem popolnoma na tvoje bogastvo in v tebi ne vidim drugega, nego miljeno mi devojko, katero tem gorkeje ljubim, čim mrzleje se proti meni obnašaš. — Arabela! ti mene ne ljubiš; to čutim v tem trenutji,“ vzklikne z divjo bolestjo, ko mu ona s silo odteguje roko, katero hoče prijeti; „ali jaz sem pri tem vsekako prepričan, da bodeš ti meni vendar dobra in zvesta družica.“

„Ako ti to zadostuje,“ pristavi hitro Arabela, „je meni tudi prav. Več pa od mene tudi nikdar ne zahtevaj!“

Samuel spreminja barve na lici. Jeza in bol se mu bereta iz očíj. „Zakaj te manj ne ljubim, Arabela?“ reče potém bridko in vzdvojen udari z ного ob tla. „Ali zvesta mi moraš ostati, Arabela; zvestobo pa zahtevam od tebe. Ali me razumeš?“ nadaljuje strastno in jo divje pogleda. „Ako mene ne moreš ljubiti, ne zamerim ti tega; a vedi, potém tudi nikogar drugega ljubiti ne smeš! Gorjé,“ pristavi še s povzdignetim prstom in strašnim pogledom, „ako bi kdaj zvedel, da se ti je kdo ukradel v srce! Njega in tebe bilo bi konec!“

Arabela se je silno prestrašila njegove strasti. Srce jej je bilo, kakor da bi jej hotelo počiti, in čutéc, da jej kri izginja iz lica, obrne se popolnoma od njega.

„Ne bodeva se prepirala, Samuel, za prazno stvar,“ nadaljuje ona po kratkem, neugodnem molku in se nekoliko pripogne črez okno, da jej ne more pogledati v obraz. „Nisem še tvoja žena in torej še nimaš popolne pravice do mojih čuvstev! Sicer pa vedi, da me s svojim žuganjem še bolj od sebe odganjaš, nego pa približuješ. Ljubezen se privablja z ljubeznijo, ne s strastjo.“

Izgovorivši odide od okna, poravna si pred zrcalom obleko, potém pa nadaljuje s spremenjenim glasom, kakor da bi se ne bilo med njima nič posebnega prigodilo: „Mislim, da je že čas k obedu; ali pojdeva v obednico, Samuel?“

„Ne grem,“ odgovori on mračno. „Danes ne obedujem!“

„Potém pa te bodem pri strici izgovorila,“ odvrne Arabela prijazno in gre iz sobe.

„Kaj, ko bi ona že koga drugega ljubila?“ mrmra Samuel gledaje za njo ter škriplje z zobmi. Ljubosumnost, ta gnusni črv človeškega srca, začel se je oglašati v njem.

Ednajsto poglavje.

Bil je krasen jesenski dan. Potém ko je skoro štirinajst dnuj brez preneha deževalo, prikazalo se je zopet solnce v vsej svojej lepoti in toploti, kakor da hoče zemljo odškoditi za obilo mokroto prejšnjih dnuj. V Karpelesovej vili ni nihče toliko hrepenel po lepem vremenu, kakor stanovniki v drugem nadstropji. Ker ni mogla Waldekovka hoditi, zato je navadno o lepem vremenu celi popoldan posedala na vrtu. Stari doktor, njen soprog, shajal se je pa tudi najrajši v bližini svoje žene in navadno ga je bilo najti na vrtu.

Noga gospé Waldekove se je danes vsled toplega vremena čutila posebno čvrsta. Gospá je torej poskusila upiraje se ob svojo palico prav počasi hoditi po vrtu. Ali doktor Waldek se je čutil baš danes nekaj bolehen. V želodci ga je tiščalo. Sedel je tiho na klopi ter delil psičku, ktereга je imel na svojej desni, in belemu mačku, ki mu je sedel na levej strani, košček kruha. Na enkrat pa prinese Julija, Waldekova kuharica, doktorju pismo z besedami: „Od gospoda profesorja, če se ne motim!“

„Ah, od našega Walterja,“ veli starec razveseljen, vstane hitro in gre z brzimi koraki svojej ženi nasproti. Čutil se je mahoma zdravega. „Lidija! Walter pride nocój na obisk,“ zakliče vesel svojej ženi in povzdigne kvišku odprto sinovo pismo.

„Walter pride?“ vzklikne ona prijetno raznenadjena. „Ah, Fabijan; kako sva srečna, da imava tako dobrega sina! Mesec bode še le, odkar je odpotoval, a vendar že naju obiše! On čuti, kako ga ljubiva, in slutí, kako se nama toži po njem. Le zato naju tako kmalu obiše! — A kako dolgo bode se tú mudil?!“

„Tega ne omenja v pismu,“ odgovori doktor; „samo toliko pravi, da pride nocój ob šestih in da je pri dobrem zdravju.“

„Hvala Bogu, hvala Bogu!“ ponavlja mati radostna. „Sprejmi me hitro v stanovanje, Fabijan; moram prezračiti Walterjeve sobe. Julija pa mora v trenutji k peku, da naroči grahamskega kruha. Tak kruh je njegova najljubša jed. — Ubogi moj Walter! tvoja mati ti ga bode tudi nocój priskrbela.“

Oba starčeka se napotita potem v živahnem pogovoru proti domu. Psiček je pred njima veselo skakljal, za njima pa se leno vlačil beli maček. —

Arabela se ni mogla utolažiti, ker je tako nagloma izgubila blazno ženo. Noč in dan je premišljevala, kam bi jo bili skrili. Preiskala je vsak kotic po hiši, kjer bi tudi nobeden živ človek ne mogel prebiti. Posebno po večerih, kedar je prihajal mrak, lazila je kakor senca okoli hiše, nadejajoč se, da bode čula kje njeno vpitje, ali pa da najde kakšno drugo znamenje o njej. Vrtuarice pa ni celó nikdar pustila iz očíj. Menila je, da jo mora enkrat zasačiti, ko bode nosila blaznici hrane. Toda pri vsem svojem prizadevanji ni jej vendar že celi mesec mogla priti na sled.

Kakor je bil dan, o katerem smo govorili, svetel in topel, ravno takšna bila je tudi noč: Jasna, topla, čarobno razsvetljena po polnej luni, ki je ponosno plavala po neizmernem obnebjí. Isto noč se je čutila Arabela nemirnejšo, nego sicer. Ona ni mogla zaspati. Podoba uboge blaznice, ktera steguje zastonj roki po njej, predstavljala jej je vedno razdražena domišljija. Deklica vstane tedaj iz postelje, obleče se hitro, zavije v pléd in odklene varno vrata, da ne bi nikogar v hiši vzbudila. Še le ko je stopila na prosto v svetlo noč in je užila nekaj požirkov čiste nočne sape, stoprav ondaj jej je nekoliko odlegla srčna tesnoba.

Ura na majhnem vilinem stolpiči bije poldvanajstih. „Tako pozno je že?“ zašepeče Arabela in se tesneje zavije v pléd. „Kaj hočem tú?“ misli si potem. „Blaznico hočem videti!“ odgovori jej notranji glas, in pri tem jej srce močno polje.

Vrata vrtuarjevega stanovanja zaškripljejo, kakor da jih kdo odklepa. Arabela stopi bolj v senco, da bi je kdo hitro ne zapazil, pričakujóč z valujočimi prsimi, je-li bode Roza prišla iz hiše.

In rés ni se motila. Vrtuarica na pol oblečena in bosa, z lučjo in majhnim jerbasom v roki, stopi iz hiše ter se napoti proti kleti, ki je bila eden streljaj od vile oddaljena. Klet je imela dva oddelka. V enem so imeli vino, v drugem pa so navadno po zimi premog shranjevali. Pri železnih vratih slednjega oddelka ustavi se Roza.

„Tedaj tú notri biva ona?“ vzdihne Arabela in groza jo obleti. „Potem sevéda bi je jaz ne mogla nikdar najti.“

Med tem je Roza odklenola vrata, ki so precej zaškripala pod zarujavelim ključem, in se podala po stopnicah navzdol. Arabela se ustavi pri vratih in gleda za Rozo, ki se je vedno bolj izgubljala v temi.

„Blaznico moraš videti,“ zakliče v njej zopet prejšnji notranji glas, in brez daljšega pomisleka odide Arabela po stopnicah v klet.

Vpitje in jok blazne ženske zadoni jej sedaj na uho. Ko začuje Arabela znani glas, zatrepeče od veselja in žalosti po vsem životu. Potém se skrjuje za kletnimi stopnicami, z nestrpljenjem pričakujoč, da pride vrtarica nazaj. Hotela je ostati pri blaznici in govoriti sama z njo brez prič, kakor je delala to prejšnje čase.

Ravno tako tiho, kakor je prišla, odišla je zopet Roza črez nekaj časa. Ko so se kletna vrata z velikim ropotom zaklenola, vzdihne prosto Arabela in stopi iz svojega skrivališča. Potém gre varno naprej do male lučice, ktero je videla brleti ob konci kleti, kajti po njej je sodila, da prebiva tam blaznica.

Na starej slamnici pogrunej s čistim perilom sedela je blazna ženska in jedla nekaj iz lesene sklede. Poleg nje na stolu stala je majhna leščerba in bučica vode. Zrak pa je bil hladen in vlažen. Z oboka in zidovja, po katerem je kapala voda, rasel je mah, zemlja po tleh pa je bila mehka in mokrotna, in duh plesnivosti je udarjal prislecú nasproti.

Ko začuje blaznica lahne Arabeline stopinje, ozre se plašno; a ko zapazi temno podobo, ki gre proti njej, divje zakriči: „Ne umorite me! Saj bodem tiha, voljna; popraševala ne bodem več po svojem otroku! Proč, proč črna pošast; ne pustim se umoriti!“ In zavzeta zgrudi se na slamnico, skrjuje se pod odejo in zastoka.

Arabela je takoj izprevidela, da jej je napravila sama, zavita v temen pléd, oni strah. Vrže ga od sebe, dasi jej je tamošnja mokrota pretresala vse ude, približa se ležišču in nesrečnico nežno ogovori, da bi jo ukrotila, rekoč: „Ali me več ne poznate? Jaz sem, vaša nekdanja prijateljica. Utolažite se vendar; nihče vam nič hudega ne stori!“

Blaznica pa se je vedno bolj zavijala v odejo in ni nehala stokati.

„Čujete, dobra ženska? Jaz sem Arabela, ona devojka, ki vam je nekđaj dan za dnevom delala družbo. Prišla sem, da vam zopet strežem,“ hitela je praviti Arabela s povzdignenim glasom, da bi jo nesrečnica vsaj po glasu zopet spoznala.

Ko izreče Arabela nehoté svoje ime, strese se starka, kakor od nečesa zadeta in neha togovati. Ko pa deklica umolkne, potegne glavo izpod odeje, obrne proti Arabeli svoj bleđi, koščeni obraz, nategne usta, kakor da hoče nekaj govoriti, upre vá-njo svoje preplašene medle oči in jo nekaj časa raznenadjena pogleduje; potém pa se radostna glasno zasméji, da njen glas neprijazno po temnem prostoru odmeva. Arabelo obhaja groza. Starka poprašá zdaj z nategnenim glasom: „Kaj si rekla? Ara—Arabe—Arabe—kako si rekla? To ime mi je znano,“ vpije ona in se vzdigne po konci. „Kje si čula to ime?“ Potém pa bridko zaplače in toži: „Ah, kje je moje dete? — Dajte mi mojega otroka! Svojega

otroka hočem imeti! — Joj, kako me boli glava! Joj — joj — joj!“ vzdihuje nató, potiplje si sence in onemogla zvrne se na ležišče nazaj.

Arabela se strese po tem prizoru na vsem životu. Naslanjati se mora na steno, da ne pade. Tema se jej stori pred očmi, ona hoče govoriti, a usta jej odrekajo besedo. Na njenem lici pa se zaporedoma menjavajo utisi; zdaj se razprostira na njem skrivna groza, zdaj neizrekljiva boleost, zdaj je videti preplašena, in dvom in brezmejná vznenadjenost sije iz njenih zavzetih očíj.

Polagoma se pomiri, njene oči pa počivajo napete na licih nesrečne ženske, kakor da hoče iz teh črt sklepati nekaj, — blaznica je bila, kakor se je po njenem enakomernem sopenji poznalo, zaspala; — potem pa vzdigne oči proti nebu, sklene pobožno roki in vzdihne z glasom, ki je ovajal neskončno muko njene duše: „O Bog, o Bog! vse naj bi mi ona bila, a samo, samo — mati ne!“

Ozrla se je še enkrat na spečo ženo s pogledom polnim sočuvstva, ljubezni in groze, nató pa izbeži od nje.

A sedaj se še le domisli, da so vrata zaklenena, da ne more iz kleti. Preplašena gleda okoli sebe in zapazi na onem konci kleti majhno oknice, skozi katero je luna sijala. Utolažena se napoti tja. Mislila je, da zleze skozi okno na prosto.

Okno je bilo prepreženo z žično mrežo. Z nožekom, kterega je Arabela slučajno imela pri sebi, utrga z velikim trudom konec žice, potem pa odplete s prsti mrežo. Ravno je zlezla skozi okno do sredi života, ko se preplaši in nehoté glasno zavpije.

Ne daleč od nje zapazila je visoko moško postavo. Takoj hoče zlezti nazaj, a krilo se jej prime žrebља, in ona ne more ne naprej, ne nazaj.

Ko je Arabela zavpila, obrne se ona moška podoba, kakor vzdramljena proti njej. Luna je sijala Arabeli v obraz.

„Gospodična Arabela!“ vzklikne moški glas in se jej približa.

„Gospod profesor!“ zakliče Arabela in spusti onemogla roki, s kterima si je pomagala na prosto.

Profesor Waldek je bil prišel isti večer z Dunaja, kakor je bil pismeno naznanil, domú. Po večerji se je z roditeljema, ki sta bila presrečna imajóć sina pri sebi, dolgo mudil pri mizi, da je že polnoč minola, ko se je hotel vleči k počitku. A vendar zaspan še ni bil. Gledal je skozi okno v svetlo noč, in neka skrivna moč ga je vlekla na prosto.

Ko je bil zvonaj, gre nekolikokrat gor in dol po dvorišči, potem pa se ustavi zróć v okno, pod kojim je bil pred enim mesecem za rana vzel od Arabele slovó. Preproge so bile spuščene. Profesorjev obraz je bil pri tem pogledu miren, toda bleđ, kakor da bi bil iz mramorja;

samo usta so mu nekaj šepetala: Arabeli je v srci želel sladke sanje! Zopet hodi gor in dol, saj je čutil zdaj še manj spanja, nego popreje.

Nepopisljivo, mamljivo slast ima jasna mesečna noč, opazovana v slovesnej tihoti, kedar čist in krepek zrak veje skrivnostno po vejvji drevesnem, kedar zre oko sanjarski v neskončno daljavo svetá. Za glavo in srce, ki sanja o ljubezni, je taka noč neizrekljiva.

Profesor se ne more od tega čara ločiti. Nemiren se sprehaja z dvorišča na vrt, z vrta na dvorišče. Pod Arabelinim oknom pa se mu zopet noga ustavi, in oko gleda tako bistro v okno, kakor da hoče prodreti njegove preproge. Napósled pa se zamakne v luno in začne vzdihovati. Arabelin prestrašeni vzklic ga stoprav predrami.

Nekaj trenutkov neugodnega molčanja sledilo je temu nenadejanemu svidenju. Ti trenotki so pa dovolj jasno izdali čuvstva obeh. Obledela in zarudela sta zaporedoma, izogibala se drug drugega pogledov ter molčala obá.

Profesor je bil prvi, ki se je zavedel. „Za Boga, gospodična, kaj delate tú? Kaj iščete v kleti?“ poprašuje ou z razburjenim glasom.

„Tiho, ne kričite, da naju ne čuje kdo,“ šepeta skrbljivo Arabela vsa zmedena. „Pomagajte mi rajši iz tega neugodnega stališča!“

Profesor prime preplašen njeni roki in jej nežno pomaga iz okna. Ko je Arabela zopet na nogah, drži še eden trenotek njeni roki med svojima, potem pa jih nenadoma odurno izpusti in s tako burnostjo, da se je zdelo, kakor da jih hoče odpahnoti. — „Kaj ste iskali v kleti ob tej uri in po takošnem potu?“ popraša jo še enkrat zamolklo.

„Nič, nič! Ne prašajte me, ne zahtevajte razjasnila,“ odvrne Arabela vsa razdražena in teka na levo, na desno, kakor da ne vé, po kateri strani bi najhitreje prišla v hišo.

Nenadoma pa začuje v tihej noči razjarjen glas, spremljan od hude kletvice. Strel počí ravno mimo bežeče deklice. Arabela zakriči bolestno in zbeži nagloma v hišo.

(Dalje pride.)

Rastislav.

Sivo zidje samostan obdaja,
 V samostanu se menih spreha;
 Palica mu v roci je vodnica,
 Kajti groza zreti mu je lica:
 Glej, globoko mu oko je vdrtlo,
 A ne vidi, dasi je odprto!
 Ni meniha starost oslepila,
 Ni bolezen mu očij stemnula,
 Da ne gleda božjega več sveta,
 Kriva mu je vragov sila kleta,
 Tebe v halji gledam, Rastislave,
 Jadni kneže včlike Morave!
 Lastna kri ti jamo je kopala,¹
 Lastna kri te vragom je izdala;
 Izumeli Nemci so hudobo,
 Vzeli tebi so očij svetlobo! —
 Jasno solnce sije na višavi,
 Rastislav pa tužen solncu pravi:
 „Božje solnce, večna luč nam dueva!
 „Znana ti je grozna moja reva:
 „Oslepili so me Nemci kruti,
 „Ali lice tvoje žarke čuti;
 „Ti se voziš čez neba višave,
 „Zrlo kraje mile si Morave.
 „Kaj godi se v moji zemlji dragi?
 „Je-li srečna, al' duše jo vragi?“ —
 Solnca žarki pak zatrepetajo
 In odgovor Rastislavu dajo:
 „Tisočletja luč gorjé nam gleda,
 „Kaj nam, kneže, mala tvoja beda!“ —
 Dalje plava solnce in zaide,
 A za solncem svetla luna pride,
 Svetla luna, nam noči kraljica,
 K njej menih obrne slepa lica:
 „Mila luna, svetla luna blede!
 „Znana ti je grozna moja beda:
 „Oslepili so me Nemci kruti,
 „Ali lice tvoje žarke čuti;

„Ti se voziš čez neba višave,
 „Zrlo kraje mile si Morave.
 „Kaj godi se v moji zemlji dragi?
 „Je-li prosta, al' duše jo vragi?“ —
 Lune žarki pak zatrepetajo
 In odgovor Rastislavu dajo:
 „Tisočletja luč gorjé nam gleda,
 „Kaj nam, kneže, mala tvoja beda!“ —
 Dalje plava luna in zaide,
 A za nočo jasno jutro pride.
 Drobna ptica v jutru priletela,
 Rastislavu miho je zapela.
 Drobni ptici kneže progovarja:
 „Mila ptica, blažena mi zarja,
 „Ki dovede te na okno moje!
 „Svet peroti merile so tvoje;
 „Preletela gore si, nižave,
 „Preletela polje si Morave;
 „Kaj godi se v moji zemlji dragi?
 „Je-li prosta, al' duše jo vragi?“ —
 Rastislavu drobna ptica poje:
 „Zrlo grozne sem krvave boje,
 „Zrlo v prah Moravo sem steptano,
 „Zrlo zemljo tujcem sem podano.“ —²
 Žalost knezu je stemnila lice,
 Ali dalje praša drobne ptice:
 „Kje pak on je, ki izdal nečastno
 „Krutim tujcem svoje kri je lastno?
 „Kje je on, ki gorsi je od volka,
 „Kje je desna kneza Svetopolka?
 „Kje Metodij, božji sluga verni,
 „V groznem jadu, tugi neizmerni?“ —
 Ptica knezu Rastislavu poje:
 „Odetela sem iz zemlje tvoje,
 „Preletela Dunava nižine;
 „Dunav pere žalostne zidine,
 „Pod zidovjem ječa se razteza,
 „V njej sem zrla Svetopolka kneza.“ —³

¹ Kneza Rastislava, pokrovitelja slovanskih apostolov Cirila in Metodija, izdal je lastni sinovec knez Svetopolk Nemeem l. 870.; a kralj Ljudevit, kakor se izražajo Annal. Bert., „aliquandiu custodia detentum post iudicium excoecari et in monasterium mitti praecipit“.

² Karloman, upravitelj Koroškej, vdrl je v Moravo in prestrojil jo v nemško pokrajino (Annal. Fuld. ad a. 870).

³ Zuentibald, nepos Rastizi, apud Karlomanum infidelitatis crimine insimulatus, in custodiam missus est (Annal. Fuld. ad a. 871).

Dalje poje ptica mu o poti:
 „Do planin so nesle me peroti,
 „Nesle daleč me do Solnegrada,
 „Tam Metodij gine ti od jada.“ —¹
 Rastislav, ko drobno ptico čuje,
 V grozni tugi se razplaka huje;
 Prsi vzdihne dihajo mu vroče,
 Jadno srce počiti mu hoče,
 Ali solza mu v oko ne sili,
 Saj oči so Nemci oslepili!
 Mučno dalje drobne ptice praša:
 „Ali kje je hrabra vojna naša?
 „Kje junaci moji siloviti?
 „Kje jim meči, kje zobati štiti?
 „Dobro znali prej so tepsti vruga,
 „Al' jim več ni domovina draga?
 „Kje je Devín, silna mi trdnjava,
 „Al' propala čela je Morava?“ —
 Drobna ptica knezu odgovarja:
 „Še blesti se nad Moravo zarja!
 „Iz zemljá sem nemških odletela,
 „Fak na Tatro se visoko vzpela;
 „Po široki sem Moravi zrla,
 „Tja na Devín sem poglede vprla.
 „Pod Devinom, groza ti je zreti!
 „Dve ste vojni v divjem srdú vneti:
 „Prva vojna Nemci so ti kruti,
 „Druga vojna Morava je ljúti.
 „Groza čuti smrti je kričanje,
 „Groza zreti divje bojevanje!
 „Daleč zemlje so opustošene,
 „Daleč reke so okrvavljene.

„Da ti gledaš, kneže, Moravane
 „Seči vragom bridke smrtne rane!
 „Da ti gledaš popa Slavomira,²
 „Kak' sovragov vrste ti podira!
 „Da ti čuješ, kak' zvené ti meči,
 „Da ti vidiš kri v potocih teči!
 „Tri dni tekla krvca je rudeča,
 „Tri dni bila je krvava seča.
 „Ko je prišla hladna nočta tretja,
 „Nemcem ni pomoči, ne zavetja;
 „Odmotali štíte so in meče
 „In bežali, koder Dunav teče.
 „Trupla njih sedaj gnojé Moravo,
 „Eden srečno le otel je glavo,³
 „Da sovragom, zemlji njih oznani,
 „Kak' svobodo branijo Slovani.
 „Zdravo, kneže! Večna Begu slava,
 „Prosta vragov tvoja je Morava!“ —
 Nehala je ptica knezu peti,
 Odletela daleč je po sveti. —

Jedva petje drobne ptice vtihne,
 „Mili Bože!“ Rastislav izdihne,
 „Hvala ti za sladko tolažilo,
 „Ti mi čuvaj domovino milo!
 „A kaj hoče še življenje meni?
 „Oj položi v grob me zaželeni!“ —

Čul je prošnjo Večni nad zvezdami.
 Ko je mrlo solnce za gorami,
 V samostanu so menihi peli:
 „Rastislavu, Bože, mir podeli!“ —

Mírko.

¹ Sv. Metodija pozvali so nemški vladiki na sodbo, zabranili mu delovanje in obsodili ga v zapor, kjer je ostal do l. 873 (Žitje sv. Metodija gl. IX.: onago (Metodija) zaslavše vt. Svaby (Svabsko) državaša polj. tretia lita).

² Boj proti Nemcem pričel se je pač pod svečnikom Slavomirom; v bitvi pod Devinskim ozidjem pa je vodil Moravane že knez Svetopolk; izpustil ga je bil namreč malo prej Karloman iz zapora.

³ Ratbod po imenu (Annal. Fuld. ad a. 872).

Stari Džuldaš in njega sin Mamet.

Povest iz življenja v srednje-azijatskih pustinjah. — Ruski spisal N. N. Karazin, preložil † Fr. Jos. Remec.

(Dalje.)

Nihče ni vedel dobro, kdaj ravno je prišel semkaj ribič Džuldaš in od kodi. Sam starček ni o tem nikomur govoril in tudi bi ne bil v stanu povedati tega; kajti vsa leta so se mu zmedla, zlila se v gosto neprozorno meglo; izgubila se mu je nit in zveza doživelostij. Drugi starčki, ki hodijo vse svoje življenje leto za letom v Hivanskih čolnih po reki Amu, pomnijo ga, ko še ni bil tako star, ko se mu je še do pol oprsja vila gosti, kodrasta, rumenkasta brada, ko je še z eno roko potegoval k bregu velike naložene čolne, ko je koštrune po dva vagana težke prenašal kakor piščeta v čolne. Pomnijo ga, če tudi ne več mladega, a vendar še krepkega junaka, ki se je tudi rad pomenil o kakaj stvari. Sedaj je to vse drugače! Stari Džuldaš ni najmanj podoben bivšemu junaku. Tudi ni več sledú o gostej rumenej bradi na njem: pod brezzobimi, suhimi, skrčenimi usti, na koščenem podbradku, frfotajo po vetru čopiči sivih ščetin; ogenj v nekdanj zeleno-sivih očeh je ugasnul; trepalnice so se zmrvile; tanke obrvi s časoma izpadale; široke obrastene prsi upale; skrivili ste se v kolenih mogočni nogi; v drobni, koščenih rokah ni več stoterega dela nekdanje moči, in do kolen mu sezate s svojimi suhimi, obžuljenimi prsti.

Kakor bi ne bil živ človek, kakor bi ne bilo bitje s tega sveta, videti je od daleč ta starček, kedar čepi na kraji brega nad vodo, držeč v roki vrstico, ki pelje do mreže. Nepremično sedi stari Džuldaš z glavo po konci, — nepremično sedi drugi, ravno tako stari Džuldaš v vodi z glavo navzdol. Celi roji komarjev posedajo po njem ter obdajajo kakor s črno preprogo to temno-bronasto suho teló. Slaba jim je tu hrana! Stari Džuldaš sedi, on se ne gane. Čajke, povodnji kosi letajo okoli njega, vsedajo se malo da ne na njegova koščena pleča, ne bojé se starega ribiča. Privadili so se ga tako, da mu že skoro izpod rok kradejo male ribe in pobirajo vodne izmečke. Sedi, ne gane se stari Džuldaš in oči njegove, vlažne, vnete, ne gledajo na vodo, ampak samo mižurijo¹ po lesketajočih se briljantnih valovih. No glej, zamajala se je mreža, stresel se je drog, udarila in plosknola je po vodi na njem prikrepljena vrstica, in zamajalo se je tudi okamenelo starčevo telo.

¹ Beseda „mižuriti“ nahaja se okoli Krajske gore na Gorenjskem in odgovarja popoluoma ruskima „žmuriti“ in „ščuriti“ = mit halb zugemachten Augen schauen, blinzeln.

Urno so jele delati privajene roke, maček je že pripravljen, dviga se drog, gubico za gubico prikazuje se iz vode mreža, in glej! prav na dan mečeta se in krivita dva brkasta soma Tú zažene mačka; rudeči curek krvi vlije se izpod vpičenega železa. Še trenotek in plen je na bregu. Tam se premetavata soma še nekoliko trenotkov po pesku v poslednjem agoniji, ko jima je že z nožem razparal trebuha.

Ali je bil oženjen stari Džuldaš ali ne, tega nikdo ni znal. Kdaj je ravno dobil sina, malega slabotnega dečka, ni vedel nihče.

Potniki, ki so vodili karavane, pominili so sina še slabotnega dečka, še otroka, vsega zamazanega, vedno brodečega po nabrežnih lužah. Pominili so bolj velikega, drznega plovca, ki je s povezkom trstja reko Amu-Darja črez in črez, še celó ob povodnji, igraje preplaval. Pominili so visokega, krasnega, zdravega mladenca, o katerem so pripovedovali, da sta se enkrat v vodi sprjela s seženj dolgim somom, da mu je on nož sunol pod škrge ter ga izvlekel na breg. Bil je odljuden ta mladenec, sin Džuldaša starega, zel kakor tiger in — tako vsaj pravijo, a morebiti lažejo — da se je tudi z ljudmi z nasprotnega levega brega pajdašil, z ljudmi, ki niso bili na dobrem glasu.

Pripovedovali so v prejšnjih časih tudi enake reči o Džuldaši samem, a v resnici se ni moglo ničesar opaziti; no kdo ga naj tudi opazuje!

Le redkokdaj priplavajo tú mimo trgovski čolni iz Hive v Čardžuj in nasprotno. Samo tedaj so videli mimogredé tuji ljudje Džuldaša s sinom, samo tedaj videla sta tudi naša ribiča tuje ljudi.

Leto in zimo prebila sta Džuldaš in Mamet na enem in istem kraju. Spomladi, v času polnem komarjev in moskitov, napravljala sta si šotor, dobro obgrajen in pokrit s štorjami, po zimi pa sta se preseljevala v svojo zemljanko. Tja sta prenesla tudi železni kotel. Nalovljene ribe sta razobešala po drogih in vrveh ter jih sušila. Somovje salo, kedar ga je bilo malo, topila sta v kotlu, a kedar ga je bilo veliko in sta ulovila ne po enega ali dva, ampak po cele desetorice krepkih velikih „brkačev“, tedaj sta izkopala v pesku jamo na solnčnem pripeku ter pometala vse skupaj vá-njo, češ solnce bodé že razgrela in ločila mast od mesa. Tedaj pa je nastajal tak smrad, da se je čutil po tri vrste daleč po vetru. Vsak se je moral obrniti proč, a onadva — nikakor ne. Imela sta privajene nosove! Prav brez najmanjšega gnusa zajemala sta s korei na vrhu ostalo maščobo in vlivala jo v kozje mehove.

To blago pokupavajo Turkmeni in je rabijo za mazilo orožja, a tudi Hivanci in Buharci, na čolnih mimo vozeči se, izvablajo je.

Oče in sin se nista nikoli ločila več nego v toliko, kolikor je baš njihovo delo zahtevalo. Mladič je mislil, da je otok njijun in da so sosednji pešeni holmi na obalih reke ves svet, kar ga je, če je tudi že

večkrat slišal od potnikov, da so tam nekje daleč drugi, čudesni, obljudjeni, cvetoči kraji, da so tamkaj druga dela, druge skrbi in druge zabave.

Vedel je tudi samo po sluhu, da so na svetu ženske, matere, ki porajajo ljudi. Instinktivno je čutil, da so te ženske človeku tudi na olajšanje, na radost, na vse to, kar se mu je tako nejasno, motno razvijalo v mislih, kar mu večkrat ni dalo spavati, kar mu je gnalo kri vročim potokom enako k srcu. Toda niti enkrat ni še videl v resnici ženskega obraza, še celó ne v spanji, v živih, ognjenih mladostnih sanjah.

Brodita po otoku stari Džuldaš in njegja sin Mamet ter iščeta svojo opravdo, ki jo je bila voda raznesla. Voda v zemljanki se je posušila sama. Naneslo je tja vse polno ila in razne šare. Tri dni bilo je treba delati, da sta zopet vse popravila in se mogla poprijeti svojega starega dela. Za neprestano godrnjanje sinovo se starec ni zmenil in ne jezil; poznal ga je, da je čmerne in zlobne nravi; samo posmejeval se je na tihem.

II.

Drugi dan na vse zgodaj jel je Mamet letati po otoku in nabirati suhljadi. Vse kar je dobil, znosil je na en kraj. Solnce se dviga že visoko, a on še vedno vlačí in znaša na eno mesto suho vejevje. Nako-pičil ga je celo goro, a vedno mu ga je še premalo.

„Zakaj pa znašaš drva?“ vprašal ga je stari Džuldaš, ko je sin slučajno šel mimo njega in ga od strani pomeril s svojim neprijaznim pogledom.

Mamet je molčal, kakor da ni slišal vprašanja.

„Čemu pa znašaš vse to?“ ponovil je starec. „Ej, slišiš ali ne?“

„Kaj tebi to mari!“ zagodel je v odgovor Mamet, vrgel na tla nabrano suhljad, počenol k ognja ter potipal s prstom somovino, ali je že pečena.

„Kmalu bodeva imela goste,“ dejal je Mamet črez nekoliko trenutkov.

„Kake goste, od kodi?“

„Od tamkaj,“ pokazal je sin z roko po reki navzgor na iztok.

„To je edina pot . . . Od tod prihajajo vedno ljudje,“ omenil je starec. „Res kaj modro!“

Hotel ga je zopet vprašati, čemu je toliko drv navlekel, a mislil si je, na zadnje ga še razsrdim, no čemu jeziti ga.

Celi dan nista več oče in sin govorila. Eden je sedel po navadi na bregu in stražil ribjo nastavo, drugi pa je šel obirat vrše po vodi. Mamet se je vrnil črez eno uro; molčé iztrebil je ribe, molčé sta použila iz kotla in molčé dočakala večera. A proti večeru, ko je jelo solnce

zahajati, pokriva je s purpurnim svitom visoke grebene peščenega nasprotnega brega, odevajoč z globokimi, temnosinjimi sencami kodrasto grmovje, zaznamujoče rezko vsak jarek, vsako malo razpoko skalovja, zagrinjaje s preprogo večerne megle motno-žolto vodno površje: tedaj gledata ribiča in vidita, kako se je izza otoka, kjer se je jedva z rudečim madežem videla „Džigit-kala“, prikazal čoln. Za njim drugi, ne daleč od prvega, in ta dva čolna plavata semkaj.

Samo bistremu, privajenemu očesu bilo je mogoče videti ti daljni točki skozi motno-rudeči večerni mrak. Ti dve piki rastete, bližate se, postajate vedno večji in večji.

Glej, že je prvi čoln priplaval do otokovega jezika, jel ga obgibati in bližati se, in za njim sledi drugi ter peni vodo s ponosno povzdignjenim nosom z železnim ročem. Na prvem čolnu razpeta je bela streha platnena; ljudje v njem sedé v belih kapah, v obleki tujej, neznatnej; samo eden ima obrito brado, rudeče ščetinaste brke in krasen, pisan svilen halat, a vsi drugi so v kratkih sukujicah. Pri njih je tudi pravih Hivancev sedem. Oni so napravljeni, kakor je šega, v halate in janéje kape. Oni tudi pridno vesljajo in napejajo vse moči, očevidno, da bi dospeli še za dneva na prenočišče. Na kraji ladije stoji človek, ves v črnem, širokem klobuku in gleda skozi daljno vid semkaj . . . Kakor živi očesi lesketate se okrogli stekli na tej prokletej trobici; ničesar nikamor od njih ne skriješ . . . Mameta je postalo prav strah, nehoté je zamižuril in pogledal v tla. Zraven črnega človeka stoji drugi, beli, samo da ima ta veliko črno brado. Oni s trobico pokazuje z roko semkaj, a bradač zapisuje vse v knjizico. Nad čolnom vije se višnjevkast prapor, na ognjišči plapolá ogenj in na ognji stoji krasna, kakor pozlačena, medna posoda.

Priplul je čoln do njunega brega. Hivanci so poskakali na suho, potegnoli vrv na ravnost k njunej nastavi, prav semkaj kjer sedi — stari Džuldaš s svojim sinom Mametom.

Glej, tudi izmed tujecev prišel je ven krasen halatnik. On šepa in se vedno poprijemlje za hrbet, bržkone je bolan. Tudi drugi, ostro nosi, z majhno brado primahal jo je na suho ter pomežikuje lenobno z zaspanimi očmi in zeva široko . . . Tam pod tepihom pa se nekdo leže steguje in poprašuje o nečem črnobradca, a ta mu pravi:

„Da, dospeli smo. Tukaj ostanemo! Tu je kraj prekrasen!“

Če tudi ni teh besed Mamet razumel, sodil je vendar po kretanji bradačeve roke, da je govoril tako.

Ustavil se je čudni čoln s čudnimi svojimi potniki, a tamkaj že vlečejo drugega z vrvijo k bregu. Tudi na tem čolnu so tuji ljudje. Pet jih je, in vsi v enakej obleki. Tudi pri teh so brodniki Hivanci in v čolnu je naloženo deset konj. Spočiti konji hripé, prhajo, bijejo;

posebno močno pa so zateptali, ko je čoln ustavivši se zadel z izpognenim bokom ob breg in odvalil plast zemlje skoro na dva aršina ¹ široko.

Čolna so spravili vkup in ju krepko z nosom k nosu h kraju privezali. Najstarejši izmed brodnikov, krmar, šel je k ribičema.

„Zdravi, dobri ljudje, ali imate kaj rib? Nanosite drva in hitro! — Prišli so Rusi, važni, jako učeni ljudje,“ dodal je tiho na ravno tako tiho vprašanje starega Džuldaša.

„Nosi drva, — prav lepo!“ zamrmral je Mamet ter si mislil: Saj imajo sami roke, in pogledal je v stran, kamor je bil nanosil gromado.

Od tukaj se ona ne vidi, a z levega, suhega brega mora se videti dobro; takov kraj izbral si je bil Mamet navlaščé. Med tem ko je starček s krmarjem govoril, ko sta ribe cenila in trgovala, zagledal se je Mamet v čolna. Česa vsega ni bilo tamkaj! Oči kar begajo od ene stvari do druge! Tú so ti puške lepo zavite v prevlake, gotovo tudi dobre. Tú samokresi, tú jatagani, sodčeki, zavoji tepihov, posode vsakojake!

„Tú bi bilo kaj vzeti!“ šinolo je nehoté po glavi mlademu ribiču. No to je težavno. Rusi strogo pazijo. Eden stoji na bregu in vsak grmiček opazuje. Tudi na drugem čolnu nabrali so drv in naredili ogenj; konje so spravili na breg in jeli po tleh razgrinjati plahte. Gotovo se spravljajo spat.

„Vsaj potém, ko poležejo, bode mi moči izmaknoti kaj,“ roji Mametu črna misel po glavi. Ne dá mu mirú in siloma ga drži pri tujih čolnih.

Rus, v črnej obleki, izprašuje v eno mer ribiča po kirgiskem tolmači, kako se ta ali oni breg imenuje, kaj se za bregom nahaja in kdaj pričinja voda naraščati, kdaj zopet upada.

Starček mu odgovarja kratko, ponižno, največ z nevednim zanikanjem in z „voljo allaha“; Mamet molči čmerno in ne izpusti očesa s pušk in mednega čajnika. Misli si: kdor čaka, pričaka.

„Ali se ne bodete že vlegli, pare pasje!“

Nastala je tema, črna tema. Okrepčali so se Rusi, napili se čaja in starega Džuldaša napojili. Mametu niso dali ničesar. Na zadnje so legli spat.

Ali oni spe tudi pazno, previdno. Pri konjih privezanih na bregu hodi eden gor in dol s puško v roki, na prvem čolnu sedi drugi, tudi puško na kolenih držéc. „Da bi vaju vrag!“

V tem času je vzhajala luna pozno, jedva uro pred dnevom. Vso noč ni Mamet spal in tudi ne vlegel se.

Komaj se je pokazal na kraji neba krasni srp lunin, in že so se jeli gibati Rusi, prevedli konje na čoln, sami zavzeli svoja mesta, dali

¹ Aršin je ruski vatek = 0,7112 metra, razdeljen v 16 vaskov.

Džuldašu nekoliko srebernega drobiža, odvezali čolne in nadaljevali svoje daljno plavanje po reki navzdol domú, po tujej, njim popolnoma še neznanaj, veličastnej reki, iz konca v konec prorezujočej najobširnejše puščave v srednjaj Aziji.

Niso se še čolni z „ruskimi, važnimi, učenimi ljudmi“ skrili iz vida, ko se prične visoko nad otokom dvigati gosti stolp sivoga dima. Vzhajajoče solnce je ozlatilo kodrasto krono tega stolpa, razprostirajočo se po zraku. Jutranji veter je nagnol dim proti kraju, kamor so odšli Rusi, prav kakor da bi se klanjal odplivajočim. Zažgal je bil namreč Mamet svojo gromado in metal ná-njo vsakojako sveže zelenje, da bi se bolj kadilo in ne bi suhljad tako hitro zgorela. Jedva je jel upadati dim, vali že zopet Mamet na ogenj celo naročje zelenega vejevja; bil je ves zamišljen v delo. Prišel je k njemu Džuldaš in ga pocukal za rokav.

„Ti,“ vprašal ga je on, „komu daješ vest: psu Hanulu ali Hakim-Muratu?“

„Hakim-Muratu, Komu neki drugemu?“ odgovori mu Mamet. Govoril sem z njim prošli teden, ko sem šel ribe prodajat. Bil je v pogovoru s Tekinci in ko zagleda mene, reče mi: „Slišali smo, da kmalu pridejo po reki na čolnih Rusi, da je med njimi važna oseba, baje sorodnik carjev.“ No in za ta slučaj, rekel mi je, naj pazim jaz na otoku, in ko pojdejo mimo, naj jim naznanim z dimom . . . Menim, da je dovolj dima! Lahko ga vidi vsak slepec od daleč.

„Ali oni ne potujejo lahkomiselnó,“ opazi kakor zá-se stari Džuldaš,

„S Hakim-Muratom je mnogo naroda, več ko sto mož,“ mrmral je ravno tako zá-se Mamet.

„Oni niso prav ukrenoli.“

„Naj jih pobijejo, pse!“

„O kom ti to misliš?“

Starček pogleda prašaje na sina in ga potegne zopet za srajco.

„O kom neki! O Hakim-Muratu gotovo ne!“

„Videl sem,“ pričel je Džuldaš, „kaj imajo oni, kozaki, našito na plečih. So sami Uralci z Jajika¹,“ dodal je on in rekel še eno besedo, ali tako hitro, da je še Mamet, kakor blizu je tudi bil, ni mogel razumeti.

Pozneje po premišljevanji zdelo se mu je, da je ta beseda bila „zemljaki“.

Ni še prošla ura, kar so bili Rusi odšli; na enkrat pa pokne nekaj daleč daleč, komaj komaj prišlo je do sluha ribičema, če se tudi po vodi daleč sliši. Zopet je počilo, zopet se ponovil strel.

¹ Reki Ural pravijo tudi Jajik.

Veliki orel, črn, z belimi prsini in rumenkastim ovratnikom, ki je ne daleč na bregu sedel, obrnol je tudi proti zapadu svojo glavo, stresnol se, jel prislušavati, vzdignol z ogromnima perotnicama in težko vzdignovši se plavno poletel kvišku. Za trenotek ustavi se v zraku in odleti proti kraju, od koder je dohajalo to zamolklo, nejasno pokanje.

„Ptici je zadišala kri,“ opazi stari Džuldaš.

Mamet nekaj zamrmra in vrže na ogenj, na rudeče jezike plamena, ki je na enkrat buhnol izza gromade, poslednjo pest od jutranje rose vlažnega zelenja.

Mamet ne strpi več. Delo mu je padlo iz rok. Vleče ga tja, od koder prihajajo ti čudni zvoki.

Zgrabil je velik kosmat „guksar“, — velik namreč po obliki, a lahek — zadel ga na ramo ter se spustil v beg po kraji otočjem. Tekel je vrsto daleč, potem šel v vodo, bredel jo dolgo do kolena in ko je reka na zadnje postala še globokejša, vrgel ná-njo guksar, legel ná-nj na trebuh in jel krepko mahati z rokama in nogama, da so brizge letele na vse strani. Jel je plavati čez vodo proti levemu bregu na ravnost proti grmovju, ki se je že od daleč videlo.

(Dalje pride.)

S o n e t.

Če zemljo beli zakrijó snegóvi
In burje jeza se po njej progánja,
Pod mehkim snegom mírno zemlja sanja,
Odeti belo sanjajo lesóvi;

Posíje t' solnce, otresó vrhóvi
Raz sebe ívje, gíbanje oznanja,
Da smrt ne skriva se pod sliko spanja,
Da nov evet óžívi v pomladi novi.

Takó na sree mrzla zima páde
In zdi se nam, da mraz je nje odeje
Zamoril večno in pokopal nade;

A kje sreč čútilom stavi meje?
Le žarek sreče íz meglá se vkrade,
Sreč vzbudi se, bíje nam gorkeje.

Mirko.

Kosova pesen.

Spreletva po grmu se samec kos
 In mrak ga s perotjo lahkočno zakriva;
 Spreletva po grmu se samec kos,
 Iz grla se mladega pesen mu zliva.
 Milotno zveni,
 Sladkó se glasi
 In v zraku večernem na lahno se giblje,
 Da druge krilatec vè spanje zaziblje.

Na potok je selo dekletce mladó,
 Sladká jej je pesen vè duši ogrela
 Nezmanih občutkov na sto in na sto
 Sladká jej je pesen vè duši unela.
 Kaj neki je tó,
 Takó da mehko
 In nežno in rahlo jej prsi preveva,
 Kaj mило iz pesni jej v srci odmeva?

Na ramo nekdo jej rokó položi —
 Dekletce se stresne, urnó se obrne,
 Očesca povesi, kot roža vzrudi
 In srce na enkrat jej nekaj razgrne.
 Kar v duši želi,
 Na enkrat vzkípí —
 Saj strastno mladenec jo v prvič objame,
 In ona njegovim poljubom verjame.

To videl je kos in pel je naprej,
 In ona sta pesen njegovo umela.
 In zletel je dalje zmed zčlenih vej —
 Še dolgo je pesen njegova zvenela.
 In v srcih obeh,
 In njunih očeh
 Pač strastno je, silno in burno kípelo,
 Kípelo takó naj življenje bi celo! —

Dve leti potém dekletce mladó
 Na potok sameci kot nekđaj je selo;
 Okó jej je bilo temné in solznó
 In lice nagubano, blede in velo.
 Spet kos se je vsel,
 In spet je zapel,
 Uglobil v ljubezni se sladke je sanje —
 Zazibal dekletce v večno je spanje!

J. Kostanjevec.

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

49. Vile prosu popasle.¹

(Maruševci.)

Bil je jen put v jenom selu otec, koj je imel tri sine, a naj mlajšega su držali za bedaka. Jenó leto je posejal na svojem polu prose i gda je vre prosa velika bila, saku noč bi bole razjašena i stočena bila. Otec si misli, kaj je to? zato je rekel svoji ženi: žena, idem ja jenu noč pazit na našu prosu, da vidim, kakov hudič mi celu prosu jaše i stoče. Otec ide, dojde na prosu, si legne i tečno zaspi. V jutro se prebudi, hej, prosa je još bole razjašena i potočena. Dojde on dimo a 'si su mu se počeli smejati, kaj je bil tak bedasti, kaj si je dal prosu razjahati i stoči. Zatem je rekel naj stareši brat: idem ja, tatek, morti ga bum ja najpredi vlovil. Odišel je naj stareši brat, dojde na prosu, napravi si postelu pa zaspi, nikomu niš. V jutro se prebudi, prosa je bila zjašena. Dojde dimo i reče: ho, videl sem ja tata, koj nam prosu jaše, imel je veliku torbu pa kak me je videl, bežal je još bole kak zajc. Vezda je rekel mlajši brat: idem ja, zemem si ja našu pištolu pak ga bum strelil. Ide, nabije si pištolu, dojde do prose, dela si postelu, dene si kraj glave pištolu pak tečno zaspi. V jutro se prebudi nu ne najde pištolu. Siromak se neje skoro vufal dimo, nu tatek mu itak oprostil, ar neje sam niš vloviti mogel. Vezda se zglesi naj mlajši brat iz pepela. Ha, gda se on zglosil, 'si su ga počeli špotati: kaj buš ti pepelnjak vlovil, ako mi spametni nesmo niš vlovili. A pepelnjak je rekel: kaj vas je briga za me, ja ga bum vre vlovil. Odide on k prosi a vu prosi nabere si pun žakel mravov pa si ide postelu delat a za vajkuš si zeme vreču punu mravih. Mravi su ga vuvек grizli pak neje mogel zaspati. Okolo pol noči došle su tri vile, mati i dve čeri. One su najpredi k njemu odišle gledat, jeli spi. Jena čer materi reče: ov ne spi, pazite. Mati reče onoj drugoj čeri: hodi ti glet. Ona kak se približi pepelnjaku, dukne on pa nju zgrabi. Ona počela mu se jako moliti, da ju pusti. A ja, odgovori on, vi ste tri pa ajde, predi tebe ne pustim, dok mi celu prosu ne zravnote i s konji više nigdar ne dojdete na ovu prosu, a ti predi, nek te pustim, moraš povedati, koja ima mojega brata pištolu i moraš mi pištolu dati. Mati mu dá pištolu, a još moraš mi dati, ako ja kaj očem težkoga napraviti, da ti dojdeš pa meni napraviš. Ona mu dá nato od svojega konja mali vuzel i je rekla: ako ti z ovim

¹ Prim. Valjavec Prip. 1858, str. 38—41.

vuzlom po tvoji levi ruki jen put vudriš, došla ti bum ja na pomoč. Hej, pepelajak mravlje iz žakla van spusti i dene vu on žakel pištolu i on vuzel. Prosa je bila lepo popravljena i on odbežal je dimo. Brati su ga vre čakali i gda su videli, da je prosa lepa i da je donesel opet pištolu, pitali su ga, kakav je to bil tat. On njim neje niš štel povedati, neg reče oca i brači: prosu imate lepu, več se ne bojte, da bu popašena i pištolu imate, vezda živete kak očete, ja tata ne bum povedal.

Na jem put dojde glas, da je v kraljevskom gradu jena jabuka na jen kolec dugi pedeset klavtrov nabodena, a što svojim konjom, ako dukne, ju dotekne, dobi kraljevu čer. Pepelnjak kak je to čul, rekel je k sebi: vila mi vre dá takvoga konja, kaj bu duknul gor i jabuke se doteknul. Dojde on den, 'da se jabuka ima doteknuti, a brača, otec i mati su išli tu komediju glet i rekli su pepelnjaku: nejdeš ti? A on je rekel: kaj bi ja tam tu komediju gledal? Ovi su odišli a pepelnjak se je skopal iz pepela van, vudril z vuzlom po levi ruki i taki došla je vila i dala mu je konja i rekla: naj se prvi put doteknuti jabuke, ar još neje vreme došlo, nek se napravi tak, da buš duknul, da ti bu od jabuke falelo dva pednja. On kakti naj lepši postavi se tam prvi, dukne, nu faleli su mu dva pednja. Nigdo neje se mogel dale doduknuti, zato je bilo za vezda ove komedije dosta. Pepelnjak ide naj prvi dimov, vudri z vuzlom, dojde vila pak mu 'se zeme a on se legne vu pepel. Gda su oni došli dimov, hteli su mu pripovedati, kak je kaj bilo. Hej, reče pepelnjak, videl sem ja 'se, bil sem ja na našem krovu. Nato se brača rasrdiju i razrušiju krov. Dojde drugi den, brača, otec i mati ideju opet komediji a kak su oni odišli, je on pak z vuzlom po levi ruki vudril. Dojde vila, obleče ga vu samo srebro i dá mu konja, ali reče: naj se ni denes još doteknuti, nek dukni samo, kaj ti bu jen peden falel. On odjaše, dojde tam, dukne opet gor, nu mu je još jeden peden falel i komedija je bila za drugi den opet van. Dojde dimo, vudri on z vuzlom po levi ruki, dojde vila, zeme mu 'se opet nazad a on brže bole vu pepel. Dojdeju ostali dimo i su mu pak hoteli pripovedati, ali on je 'se to još bole znal nek oni, a oni ga pitaju: gde si pak denes bil? On pak im reče: na oni jalši na dvorišču pa sem 'se videl. Na to se ovi rasrdiju i posečeju jalšu. Dojde trejti den, oni ideju opet komediji i on vudri z vuzlom, dojde vila, preobleče ga vu samo zlato, dá mu na to jenu ladicu punu zlata i srebra i jen veliki kofar, gde je bilo nutri dvajsti četiri rubač i tuliko gač i rubeov i rubcov za vrat, šest črnih hlač, šest črnih kaputov, šest črnih lujbecov, šest parov čizem, dvajsti četiri parov štumfov, dva sopona, jeden češel, jenu kefu za snažiti kaputa, kefe za čizme i jenu škatulu pomade i drugih stvari i kučiju i konje i po sebe konja jahača, pak mu je rekla: to ti dam

ja 'se, to ti dost za podkrala igrati i ja ti bum napravila, da bus kraljevu čer ženil, a ti mi vezda daj nazad vuzla. On na to odide s kočijom i sim svojim blagom od hiže, dojde tam, predá 'se kraljevskim slugam, zeme konja, dukne i dotekne se jabuke. Za tem je bila gostba i svatba i tak se je 'se zvršilo.

50. Madaj.

(Norsinci na Ogerskem.)

Ednouk je bio eden oča i mati i njeva sta mela dosta decé. Te je oča odisao na senje z gūnci. On je prišao vu edno vodou, gde je nikam nej mogao niti vō nazáj niti notri. On je zatim pravo, da bi ga Boug ali vrag s té vodé vō odpelao. Vrag je včasi prišao i pravo: jas te odpelam vō, či mi daš ono, za káj tij domá ne vejš. On je pravo, da dá, i odpelao ga je vō. Oča prijde domou pa je vido dejte v zijbeli, štero je njegova žena porodijla. On je zdaj gratao žalosten pa se je vsigdár, gda je tomi deteti krūj rezao, joukao, a gda je drūjgim rezao, te se je smijao. Gda je té sin malo vékši zrásao, dao ga je oča v šoulo, da de pop. Gda se je že zadosta navéo, prišao je k oči. Ednouk se je oča napouto v loug sekejrov rastovo penjovjé kálat, a sin njemi je pravo, da on tūdi šče iti a oča je pravo: e, tij nejdi, ar je tou delo nej za te. Edno za drūjgim, da de šou, pa si je zūo tūdi sekero na pléče pa ide z očom v loug. Gda so kálali, vsejkao je sin v eden pénj pa pravo oči: oča, esi ote pa eti prste notri dente i rastrgnite. Oča tou včinjij a sin je sekero vō vtrgno i tak so oči prsti notri ostali. Zdaj je pravo sin oči: oča, dokeč mi ne povejte, zakaj se vij joučete, gda meni krūj rejžete, ne raskolim penja. Ar je očo tak bolelo, mogao je povedati, da ga je vragi dao. Sin zato nikaj ne velij, nego ide k starim popom, šteri so kaj več znali. On je pijta, ka bi si mogao seóv zéti, ar ide v pekeo po krstni lijst. Oni so njemi pravli: Gda boš na pouti pa gda de sunce ke dnádi, te ne smiš dale iti, či boš ravno vu vodi, zemi si seóv kadilo pa blagoslovljeno vodou, pa gda prijdeš k pekli, poškroupi vrata peklénska i okádi je i te ti prinesé eden plantavi krstni lijst.

On tak naprávi pa odijde. Edno večér, gda je sunce bilou ke dnádi, prišao je k ednoj hiži i tū so touvaji bílij. On ide notri pa prosi edno babo za stan. Ona njemi je pravla: moj dragi, jas vam nemrem dati stana, ar sledi pridejo touvaji domou. Madaj, naš gospodár, bujo je že devédesétdevét glav i zdaj ešče edno išče, da de stou, pa lejko vas buje. A pop njoj velij: ne starajte se nikaj, nego mi dajte edno korito i podveznite na mené eti pod posteljov. Ona je tak napravla. Gda je sledi Madaj domou prišao, pridijavao je vse po hiži i pravo: ti maš eti krščenijka, a ona je pravla: eti je pod koritom eden, proso me

je za stan. Madaj zeme nož pa odpré korito i pravi: odi odi vö. No prvle, nego ga je bujo, pitao ga je, kama ide. On odgovori, da ide v pekeo. Madaj njemi pravi: zdaj ti neščem nikaj, ar ideš v pekeo, nego pogledni tam mojo postelo pa gda boš šou nazáj, te mi povej, a zdaj dobiš eti jesti i stan. On je prenoučo tū pa v gojčno odišao dale. Gda je že dugo odo, prijde k pekli, on ide okoli pekla od edni do drůjgi vrat i vsaka škropij i kadij. Gda je prišao do deveti vrat, tam je te proso svoj krstni lijt, a nané eden vrag je nej vřpao njemi lijt odnesti, ar gda je nje škropio z blagoslovenov vodouv, bolelo je tou nje tak, da bi kamenje po nji lůjćao. Te so dōnok prisijlili ednoga planta-voga, da njemi je lijt vō lůćo. Zdaj je pogledno tūdi Madajovo postelo i ona je bijla napravlena od igeo, kos, brijtv, srpouv i tak dale, gde bi ga visiko nesli pa na posteo pājstili.

Zatim se je obrno nazáj domou i prijde k Madaji. On ga vćasi prijme i pijta, kakša je njegova postela. On povej, kakšo je vido. Zdaj se je Madaj prestrašo i proso ga je, da bi ga spovidao. On ga je spovidao a za pokouro njemi je dao, da more k svojemí boti, šterim je ljůdij klao, v lampaj po koulini vodou nositi, dokeć de žijv i dokeć se ne prijme té bot. Madaj je zafálo popi na spouvidi i pokouri pa je zatim pop odišao domou. Za seden lejt je mogao té pop kak kaplan iti daleć na spouvid. Kak se je pelao na spouvid, vido je edno jablan, na šteroj so lejpa jáboka bilá. On povej kočíši, naj ide doli pa naj edno dvoje vtrgne od tej jábok, gde tak dišijo. On je stoupo doli pa šteo vtrgnoti edno, ali je nej mogao, ár je gori skoćilo, zatim drůjgo, pa tou je tūdi nej mogao. Zdaj se je spoumeno pop, da je tou lejko Madajov bot. On je tūdi s koul doli stoupo i na ednouk vijdi ednoga staroga sejroga možáka, gde z edne jamé v lampaj po gouli koulini vodou nesé. Kak je Madaj opazo popa, vćasi se je njemi poklono i proso svéto tejló. Pop ga je prećesto i dale odišao, a Madaj jo mrno.

O našem literarnem gospodarstvu.

Spisal France Podgornik.

(Dalje.)

Najbolj se nam je razgovarjati o političnih listih, kajti dobro je preudariti, da iz skupnega gibanja narodovega pripada v sedanjej dobi večji del na politične težnje, in najboljše narodove moči se uporabljajo za neizogibni boj, ki ima namen narodu samostojnost in svobodnejše dihanje priboriti in zagotoviti. Zaraditega tudi drugo duševno delovanje razmerno zaostaja; a časopisje med drugo literaturo ne zahteva od naroda samo največ sodelovalcev, ampak razmerno tudi največ materialnih žrtev. Od gmotne primerne ali neugodne organizacije našega časnikarstva zavisni so torej gmotni dohodki tudi za ves drugi del naših literarnih podjetij. Z drugimi besedami, stroški za našo skupno literaturo se delé na dve glavni strani, na stroške za knjige in stroške za časopisje. Med tema dvema deloma ni gledé na stroške nikake uzajemnosti ali nikakega soglasja, ampak je primerna podpora za knjige zavisna od stroškov za časopisje, a ne narobe. Vsled te pristranske zavisnosti moramo si stvar na tanko ogledati.

Slovenski politični listi se po svojej notranjosti še ne dajejo primerjati z listi večjih narodov, in tudi po zvanosti ne kažejo enake bogatosti. Omikanec, ki se ne zanima samo za domače, ampak tudi za svetovno gibanje, ne dobi slovenskega lista, ki bi ga bistveno zadovoljil. Še celó za skupne zadeve vseh slovenskih pokrajin so pomanjkljivi, tako da ni možno samo z enim brez škode izhajati. Pokrajinski listi še najbolje zadostujejo svojim dolžnostim; oni listi pa, ki so skupnosti namenjeni, prezró mnogokaj, kar je važno za ves narod, in to je, kakor smo videli, nasledek iz nerednih dopisniških poročil in nedostatnih razprav. V dopolnjenje morajo si pojedini rodoljubi vsaj po en pokrajinski list in po en dnevnik vzdržavati, a vendar so še vedno negotovi, ali zvedó o našem javnem življenji vse, kar je potreba in koristno vedeti. In ker jim za svetovne dogodke, še manj pa za njih pojasnila, ne daje povoljne hrane noben list slovenski, prisiljeni so naročiti se po najmanj še na eden večji list iz tujine, in to vsled naše dosedanje odgoje navadno na nemški časopis. Pri duhovnikih zasledimo navadno dunajski „Vaterland“, pri drugih rodoljubih pa kak nemški, Slovanom vsaj nekoliko pravičnejši list, nego so židovsko-liberalni listi.

Po mestih, trgih in vaseh, kjer so ustanovljene razne bralnice, je položenje ugodnejše, ker dobivajo udje za relativno manjše stroške več

listov in v obče povoljnega berila. Večina naših rodoljubnih omikancev pa si vendar sama vzdržuje in mora tudi sama kupovati po več listov. Samo po sebi pa se razumeva, da bi eden in isti rodoljub vseh naših listov stalno ne mogel vzdržavati.

Ako vzamemo, da je na Slovenskem sedaj političnih, gospodarskih in drugovrstnih listov samo petindvajset, pa jih je dejanski čez trideset, in denimo, da bi znašala naročnina poprek za vsak list samo po 4 gld., moral bi dati vsak rodoljub 100 gld. na leto samo za slovensko časopisje. Tudi ko bi druge literature ne potrebovali, ne zmagali bi rodoljubi poprek takih stroškov. Po razmeri poprečnih dohodkov bi se skoro nihče ne mogel v toliko žrtvovati, in poštovati je vendar, da isti naročniki potrebujejo tudi knjig in da trkajo i drugi literarni zavodi na njih vrata. Naj se pa rodoljubi še toliko umikajo časopisju, a vendar morajo, če nočejo zaostajati, razmerno veliko zá-tje potrositi in napósled še zadovoljni niso vsled dosedanje časniške osnove v naši domovini.

Še celó psychološko delujejo naši časniki na bralce neugodno; kajti kljubu nesolidarnosti lista z listom prinašajo vendar tudi nekaj novic, ktere se v vseh listih izražajo bolj ali manj z istimi besedami in stavki. Lahka radovednost naganja bralca, da navadno tudi take varijacije prebira in tako trati čas, ne da bi kaj novega pridobil; a kar je najlepše, on mora prostor, ki ga zaležejo po časniških predelih take malenkostne različice, še drago in po številu naročenih listov po večkrat iste malenkosti plačevati!

Ta uredba ali boljše rečeno, nesrečno dosedanje brezredje preobklada pojedince s prevelikimi stroški, ne da bi posamični časopisi vsled tega dobro izhajali ali da bi celó politično zavest razmerno napredovala. Tako brezredje, ktero se kaže kvarljivo na vse strani, moralo bi pa vendar narod v skupnosti vzdramiti, da bi delal na to, da se časniki, kakor smo poprej nasvetovali, po številu skrčijo, na znotraj pa v toliko zboljšajo. Tedaj ni samo enotni princip narodovih potreb veljaven povsod, ampak gmotna sila je še bolj mogočen razlog, da zmanjšamo število časnikov.

Pa preidimo dalje do pojasnil o skupnej naročnini na naše časopisje. Vzamimo prejšnjo podlago 25 listov s poprečnim številom 500 naročnikov za vsak list, pa dobimo 12.500 naročnikov ali boljše naročnin za vse liste skupaj. Naročnina, poprek 4 gld. za vsak list, znaša torej skupnih 50.000 gld. Ako poštujemo družbo sv. Mohorja s poprečnimi 30.000 udi priprostega naroda na leto 1 gld. udnine in skupne stroške vsega naroda za vse druge knjige na 20.000 gld., razvidimo, da izdá slovenski narod ravno polovico stroškov literaturi odmerjenih samo za časopisje. Za knjige in časnike bi torej ves narod vsako leto izdal sto tisoč gld. Ko bi poštivali narod s 1 $\frac{1}{2}$ milijonom

duš, prišlo bi po 1 gld. stroškov na 15 duš ali okoli 6 $\frac{1}{2}$ nov. na eno slovensko glavo. To rés ni veliko, ali vse drugače so dejanske razmere, vsled kterih so eni preobloženi, drugi pa brez vsakega ali neznatnega literarnega davka.

Iz števila naročnin za časopisje je takoj razvidno, da mora manjši del naroda izdajati več za časopisje, nego pa široki del naroda za knjige družbe sv. Mohorja. A pomisliti je, da se nahaja med udi družbe sv. Mohorja večina tudi onih, ki skladajo naročnino za časnike. Potém spada od onih 20.000 gld., ktere smo postavili za vsakoletno plačevanje drugih slovenskih knjig, tudi velik znesek na ramena tistih, ki so med naročniki časnikov in ob enem udje družbe sv. Mohorja. Torej mora en in isti manjši del naroda večji del ali znesek skupnih stroškov za literaturo pokrivati. Zaraditega pride, tudi ko bi skupno svoto smatrali kot razumno majhno, na pojedincea manjšega dela narodovega že velika teža stroškov, in to breme je toliko očitnejše, potém ko smo dokazali, da je pojedini rodoljub še po na več kot na eden časnik naročen. Odtod pa, da mora eden in isti pojediniec po več časnikov plačevati, je takoj brez drugega jasno, da med postavljenimi, skupnimi časopisnimi naročninami s številom 12.500 ni v resnici 12.500 dejanskih naročnikov, ampak veliko manj. Ker je računati, da je pojedini rodoljub, ki našo literaturo po časnikih podpira, vsaj na dva časnika naročen, je poštovati samo polovico dejanskih naročnikov med 12.500 naročninami, torej po največ okoli 7000 dejanskih naročnikov. Po takem pošteva majhni, eden in isti del naroda največji znesek za skupne stroške naše literature, in s tem je dokazano, da mora eden in isti pojediniec preveč izdajati vsako leto za našo literaturo in — kar je tukaj najbolj naglašati — da izdá eden in isti pojediniec, ki je itak preobložen od stroškov za podporo skupne literature, največji del teh stroškov za časopisje. Vsled tega ne more isti pojediniec izdati toliko za knjige, kolikor bi želel in bi pri drugačnej literarneji uredbi tudi mogel izdati. Iz vsega tega je po takem razvidno, kako stroški za časopisje neugodno uplivajo na podporo in kupovanje slovenskih knjig. Ker se pa ti stroški potrosijo po največ za politične in enake liste, je umevno, da stroški za politično literaturo jemljejo podporo tudi onim književnim proizvodom, ki se pri nas tiskajo po leposlovnih in znanstvenih časopisih. Torej vsa literatura v ožjem pomenu besede trpi pod sedanjim časniškim brezredjem. Pa pojdimo dalje k pojasnilom.

Pozabiti ni, da med postavljenimi 7000 dejanskimi časniškimi naročniki ni razmerje enako; kajti eni so naročeni tudi na 5—6 in še več domačih časnikov, dočim jih imajo drugi po največ po dva. Vidi se,

da se pravi rodoljubi v največji meri žrtvujejo in da se jim prevelika krivica godi, kedar slišijo pritožbe literarnih podjetnikov o premajhnej podpori. Naši računi so tukaj samo poprečni, pa neoporečno za potrebne sklepe veljavni, ker naše razmere v resnici razkrivajo z večjo veljavo, nego vsaktero še toliko natančno številjeje. Vprašanje pa je zdaj to, ali bi se ne dali naročniki pomnožiti, z druge strani pa preobloženi rodoljubi nekoliko razbremeniti v namen, da bi knjige in v obče literaturo ožjega obsega lažje kupovali.

Preobložencem je možno bremena za časopisje zlajšati samo z reorganizacijo tega časopisja, in sicer tako, da bi eden in isti časnik bolje ustrezal potrebam *zavednih* rodoljubov, nego zdaj; tedaj samo s tem, da se broj dosedanjih listov skrči na manjše število in da se tako skrčeni listi *zboljšajo* po notranji vrednosti. Naročniki se ob enem na podlagi te preustrojbe pomnožé; kajti mnogo Slovencev noče listov vzdržavati, ker se jim zdé preslabo uredovani in predragi v razmeri z listi drugih sosednjih narodov. Mimogredé bodi zaradi pravičnosti omenjeno, da take graje naši leposlovni in znanstveni časopisi ne zaslužijo, in vendar morajo tudi oni zaradi drugih listov škode trpeti. Tedaj tudi dobro blago trpi zaradi slabšega. Zboljšani, recimo na ravnost preustrojeni politični listi bi privabili v večjem številu naročnikov celó iz udov raznih bralnih društev; zakaj poleg tega, da bi še vedno udje bralnicam ostajali, prebirali bi vendar radi kak dober list še tudi sami na svojem domovanji, tedaj se ná-nj tudi naročili. Zboljšani listi bi se tudi rajši in bolje shranjevali, ko bi bili na znotraj večje veljave. Malo dobrega gradiva v sedanjih listih je ravno tudi zeló krivo, da se naši časniki uničujejo in razmetavajo po kotih.

Če pogledamo 7000 časniških in časopisnih naročnikov v razmerji z vsem narodom, recimo kakor poprej, poldrugim milijonom duš, vidimo, da pride na poprečnih 200 duš po eden dejanski naročnik. Tudi se ujema ta številka z dejanskimi razmerami, če se ozremo samo na kraje, kjer je narod že bolj probujen. Na občino, ki šteje 1000 duš, prišlo bi po 5 naročnikov. To bi bilo že jako ugodno. V resnici pa je mnogo, mnogo občin, ki štejejo po največ po enega ali dva novinska naročnika. Zató je pa treba misliti, da so za ta del toliko ugodnejše razmere po mestih in trgih.

V obče je videti, da bi se dali novinski naročniki v resnici pomnožiti, in naše časopisje ima torej veliko upanja gledé na povečanje domačega trga na znotraj. Ali reorganizacija v smislu naših pojasnil in zahtev je prvi uvet ali pogoj za racionalno zboljšanje na to stran. Enako pa bi se potém tudi specifično knjižni trg na znotraj razširil, kajti kakor dokazano, utegnel bi isti del, ki je preobložen s stroški za časnike, ne samo poslednjim ostati zvest podpornik

za manjše stroške, ampak ravno one zneske, za ktere bi se mu novinski stroški zmanjšali, žrtvoval bi lažje za domače knjige, katerih sedaj kupovati ne more. In ker bi ne bilo vsled izvršene domače organizacije toliko tujih časnikov pojedincem naročati, prišli bi novinski zneski sedaj na tuje poslani več ali manj zopet v podporo domačej knjigi.

Iz vseh teh razlogov je zdaj še očitnejše, kolikega pomena je preustroj našega časnikarstva za razvoj in uspešno delovanje vse naše literature. Knjigam je po tem takem možno naš trg razširiti. Če poštujemo ude družbe sv. Mohorja po 30.000 za vsako leto na $1\frac{1}{2}$ milijon duš, pride eden ud na 50 duš, tedaj 20 udov na občino po 1000 duš, torej dva novca stroškov na glavo, če se pošteva udnina po 1 gld. Ker narod na široko ne kupuje drugih knjig, daje v resnici malo za knjige; kar daje za molitvene knjižice in kako enako malenkost, odpade pa v tem, da je med udi družbe sv. Mohorja tudi mnogo omikancev.

Poslednji pa tudi ne izdajajo mnogo za knjige, ker teh se sploh pri nas malo proizvaja vsled premajhne podpore. Gradivo za knjige se sedaj objavlja v naših leposlovnih in znanstvenih časopisih, in samo zaradi slabe dosedanje organizacije je opravičevati, da izhajajo po celi romani v razkosanih odlomkih ali nadaljevanjih za razmerno drago ceno po naših časopisih. Kako se knjige samostojno izdavane slabo kupujejo, vidi se tudi iz tega, da se celó Jurčičeva dela slabo razprodajajo v ponatisih, in najbolj razvidno je to iz razmerno majhnega števila udov, ktere šteje „Slovenska Matica“.

Poslednjemu zavodu ni možno po naših pojasnilih z lahka udnine zvišati, ker so eni in isti rodoljubi z literarnim vsakoletnim davkom preobloženi zavoljo neurejenega časopisja; a drugih udov tudi „Slovenske Matici“ ni možno pridobiti, ker vidi pri njej vrsta nepo-žrtvovalnih rojakov previsoko udnino za razmerno malo knjig. Tako se sučemo vedno v istem kolobarji in vselej se prikaže posledica, da je vse zlo ležeče v neugodnem gospodarstvu naše skupne literature po največ zakrivila in ga je kriva neurejenost slovenskega novinarstva. Ta krivda pa je velika dovolj, ker škoduje vsemu narodu, in treba je tedaj, da se loti isti narod sam in v skupnosti reorganizacije v našem smislu.

Ali naše kritično presojevanje ni še zadovoljno z dobički, ki bi na podlagi doslej podanih pojasnil narastli; ono hoče še druge nedostatke razkriti. Posebno pokrajinski listi, katerim iz tehtnih razlogov dalje najkrepkejše življenje želimo, so v hudem položnji nasproti svojim naročnikom, ki se zbirajo iz omikanih in bolj priprosto izobraženih rodoljubov. Gledé na to ozirajo se pokrajinski listi v svojih snovéh na obe vrsti naročnikov in tedaj prinašajo eden del gradiva, ktero ugaja samo

omikancem in katero priprostejši del naročnikov prezira edino le zato, ker ga ne razume, dočim omikanci tudi priprostim bralcem odmerjene snovi, kakor jim drago, ali prebirajo ali pa opuščajo. Vsekakor pa so omikanci na boljšem vsled take osnove.

Poslednja bi bila takoj tudi namenom primernejša, ko bi bili izključno omikancem namenjeni dnevniki boljše urejeni. Mi dopuščamo pokrajinske liste edino v namen, da se probuja narod na široko. Torej morajo biti pokrajinski listi tudi napolnjeni samo z gradivom, ki podučuje priprosti narod. Vsled te zahteve mora biti tudi slog pisave narodu popolnoma razumljiv.

Omikanci dotičnih pokrajin se morajo naročiti na liste svoje dežele ne zaradi političnih in drugovrstnih nauk v obliki njim primernih, ampak da pozvedó, kake so vsakočasne razmere v deželi in da ostanejo v ožjej dotiki z narodom dotične dežele. Vse drugo znanje o svojej pokrajini in o vsej ožjej in širjej slovenskej domovini, kakor o zvananjem svetu, iskati jim je v specifično njim posvečenih listih, tedaj v dnevnikih ali vsled naših zahtev še boljše, v preustrojenem slovenskem dnevniku *zar' išozivj*. Dnevnik od svoje strani pa se mora zavedati, da samo za naobražence piše, da se torej ravna po odločilnih listih drugih narodov. S tem je na tem mestu za poklicane vse potrebno rečeno, in kar se je v tem oziru doslej grešilo, mora se našim političnim listom odpustiti, ker so bili uredniki in njim odmerjena sopomoč omejeni in so torej storili, kar je le bilo po dosedanjih razmerah možno storiti.

(Dalje pride.)

O narodnih pesnih koroških Slovencev.

Spisal *J. Scheinigg.*

(Konec.)

Konečno moramo izpregovoriti še nekaj besed o uplivanji nemškega življa do slovenskega pesništva v narodu. Dokazati pa se bo dalo, da je tudi nemška pesen koroška marsikaj prevzela od sosedov Slovencev. Kjer se potujči narod, kakor se je zgodilo po Koroškem, tekom več stoletij, zasledovati moreš v običajih, navadah, pesnih itd. ostanke prejšnje narodnosti. To je tako naravno, da ni treba obširnega razlaganja in dokazovanja s primeri. Nemški upliv se kaže najvidnejše v tem, da so poskočnice izpodrinole stare slovenske pesni episkega značaja. Dandanes vlada po vsem Koroškem štirivrstičnica. Ta pa je pristna last južnonemškega naroda, vzlasti bavarsko-avstrijskega plemena.

Kedar sodimo o tujem uplivu, treba nam je biti opreznim. Slovenska pesen se glasi:

Je pa snoči slanca padla
Na zelene travnike,
Je vso travco pomorila
Noj vse žlahtne rožice itd.

V nemškeji zbirki „Des Knaben Wunderhorn“ beremo tó-le narodno pesmico:

Es fiel ein Reif in der Frühlingsnacht,
Er fiel auf die zarten Blaublümlein:
Sie sind verwelket, verdorret!

Kdo bi tajil, da ste si pesmici enaki ko jajce jajcu in vendar ni postala nobena iz druge. Drugače pa bodemo sodili, ako se nahaja taka sličnost v okrožji koroške deželice. Primerimo nekaj Pogatschniggovih s slovenskimi:

Was hilft mir mei Mahnen
Wann die Sengas nit schneit
Was hilft mir a Madl
Was nit ba mir bleibt.

Kakú bom jaz siekov
K' je kósa topá,
Kakú te bom líbov
K' nisi mojá.

Mei Vater hat g'sagt
I soll bleib'n da z' Haus
Hab's anderscht vorstand'n
Laf alle Nacht aus.

Moj átöj so djáli
Moj sin pojdi spát,
Sem rivaž zastópov
Pojdi k líbici vás.

Das Ringel is gebrochen,
Da hast die Trümmer,
Die Lieb is schon aus
Und i mag die niemer.

Je pa rínčea zrómlana
Tu más ti konce,
Boš pa védov ti triebat
Z m'na norcé.

Wenn Sonn und Mond steht
Und die Welt untergeht,
Und die Drau aufwärts rinnt,
Dann liab i di g'schwind.

Kedr Zila noj Dráva
Nazáj potačé,
Bóš ti moj šócöj
Jaz tvojá daklé.

Takih bi našteli lahko célo kopo. Kaj se učimo iz njih? Po Koroškem živita dva naroda v jako tesnej zvezi. Ona občujeta toliko med seboj, da izposojujeta drug od drugega ne samo izrazov, temveč tudi misli celih poskočnic.

Lipa je sveto drevo slovansko. Pod lipo so molili stari Slovani bogovom, pod lipo shajali so se fantje in dekleta in pod lipo je v modernej poskočnici tudi — pretep. Kaj bi bila slovenska narodna pesen brez lipe? Kar je šopek cvetlic brez vonjave. Lipa se je ohranila v narodnej pesni še potém, ko je narod že govoril tuji jezik pozabivši glasove mile materinščine. Ni torej slučajno, da nahajamo v nemških pesmicah pogostoma lipo; preživela je rod slovenski, in sedaj poje nemški fant in deklica:

Bei der Lind'n bin is g'standn
 Bei der Lind'n steh is gern,
 Da kan man wenn's schön windstill is
 Mei Herzklopfen hern.

ali

Was thust den do draus'n
 Ban Lind'nham stehn itd. itd.

Nemški upliv pritiska najmočneje v celovškeje okolici, kjer vsaj moški poprek govore oba jezika. Tú se nahaja tudi največ takih poskočnic, ki imajo nemškim podobno vsebino. Teško je razločiti, ktera je preje postala, je-li izvirnik slovenski ali nemški. A še tesnejšo vez opazujemo med obema. Pojó se štirivrstičnice na pol nemški, na pol slovenski. V zgleđ naj stoji ena, ki še pripada starejšim; domá je na Zili:

Das Diendl is aufstanden
 Je zgodaj v cirkov šva
 Hat schön Ringel g'funden
 Na zelienam trávnée.

Wen die Leit di wern fragen
 Kaj boš rož'ce nucava
 Must nur lei so sagen
 Bom pušele vezava.

Wen die Leit di wern fragen
 Čej si dečva bva
 Must nur lei so sagen
 Sem rož'ce trgava.

Wen die Leit di wern fragen
 Kaj boš pušele nucava
 Must nur lei so sagen
 Bom puebci dava ga.

Wen die Leit di wern fragen
 Čej pa dečva pubča maš
 Must nur lei so sagen
 V spodnjih Štajrah je doma.

V novejšem času širijo se pa že gole prestave nemških poskočnic:

Du verbanter Kuku
 Wia schön sing'n thust du
 So schön singst du in Wald
 Du verführest mi bald.

Ti prpánt's kukú,
 Kaku pójaš l'pú
 Tak' pójaš l'pú
 Da me zmótiš v'lkú. —

Und i liab di so fest
 Wia der Bam seine Äst,
 Wia der Himmel seine Stern
 Grad so hab i di gern.

Jaz te lúbim takó
 Kakor zvézde nebó,
 Kakor listje vejé
 Tak jaz lúbim tebé.

Nemški upliv se tudi vidi iz tega, da mrgoli po slovenskih poskočnicah nemških besed in izrazov. Treba samo brati pesni priobčene v teh érticah, in dosta jih imamo.

Govoriti bi nam še bilo o napevih. Gledé teh smo po slovenskem Koroškem jako na slabem. Razven napevov, koje je nabral Kuhač zopet po Majarjevem trudu in je objavil v zbirki jugoslovanskih popevek,

nimamo nobenih. A poglejmo na nemške sodeželane. Že dolgo let nabirajo in objavljajo napeve nemških poskočnic E. baron Herbert, Fr. Decker, J. Herbeck, J. Reiner in dr. Izdali so precejšnje število takih popevk; pred vsemi pa je proslavil nemško narodno pesen Tomaž Koschat, mož slovenskega rodu iz Vetrinja, ki tudi lastna svoja dela uglasbuje v duhu narodne pesni koroške. Ti vrli možje naj so onim v zgled, ki mislijo, da je smrtni greh baviti se z narodnimi poskočnicami in njihovimi napevi. Eden in isti napev rabi pogostoma nemškim in slovenskim besedam. Naj pokažem samo edea primer. Poskočnici: „Diandle wo hast den dei Kamerle“ in slovenska „Koliedr sem pùb'č jas löd'k biv“, požete se z istim napevom; tako je z drugimi. Gotovo se prodaja mnogo napevov za nemško blago, kar je prav za prav last Slovencev. S temi besedami hočemo le glashbene naše strokovnjake opozoriti na napeve koroških nár. pesnij, proséc jih, naj nam otmó vsaj to, kar je še vidno našega.

H koncu naj omenim nekaj besed, ki sem je zapisal iz narodnih pesnij. V starih pesnih ohranila se je marsiktera beseda, ki je v navadnem govoru izginola. Take so: junak, bogme; dol = dolina; črez tri gore, črez tri dolé; ravná = ravnina; še lepši ravná, kjer je pobič domá; písmo: mladi fantje ustajajte, eno pismo si spisajte; narod navadno govori nemško besedo; poljublej = poljubek ima nar. pesen, ljudska govornica si pomaga z glagolom poljubiti. Iz narečnih oblik in izrazov naj se zabeležijo sledeči: al = ali pomenja čestokrat ako: Al mi tisto kne daste, K' mi pri sreí leží; bèl (izg. bⁿl) = ali: Rada bi dava En tolar bèl dba; postala pa je besedica iz bolj, boljje; za nikalnico ne govori se po Koroškem: kne (kna) = nak ne; mov in movka = domov = domú; poneti = ponchati = pustiti; trečobart = tretjobart; anir = enér = nobeden; ta beseda živi še dandanes. Narekoval mi je neki delavec v Borovljah pesen o pijancih, v tej tudi vrstico: Al pijanec anir noče biti. Vprašam ga, kaj pomeni anir, in odgovori mi, da nobeden; in še po drugod se je našla; žebráti (izg. ž'brati) = moliti; že Jarník Etym. str. 218 pečal se je s to čudno besedo in jo razvozlal v: se + brati = colligere. Mislim, da je českega pokolenja: žebrati, betteln. Štimáti = čislati imamo z drugimi vred iz laškega, kakor: kandela, bandera, masa, facaneti itd., ktere so se pri-teple z vračajočimi se zilskimi vozniki v naš jezik. Gibčnost narodovega govora vidi se iz besed: dekle, deklica, deklíč, deklina, dečva; dekvá je Magd; vse nahajamo v nar. pesnih. Omeniti je še, da se rabi dekle vedno v naravnem spolu: moja daklè, pri mojej dakleti jasno je, dakle goljufasta.

O rastlinskem oprafenju.

Spisal M. Čilenšek.

I.

Razni so poti, po katerih dosežajo rastline glavni svoj namen, namreč dozorevanje v plod. Iz česa pa nastane plod? No vsak deček nam zna povedati, da jabolana poprej cvete, nego se on ozira s svojimi tovariši po rudečem jabolku. Tudi nam na vprašanje, zakaj ni obrodilo drevo, žalostnega obraza odgovarja, cvetje je mráz posmodil, in drugikrat reče morda, „črvi“ so je zglodali in uničili. Iz cveta nastane torej plod! Toda cvet je različen, dà jako različen, a nekaj ima vendar vsak, in ravno to je bistveno. Nikdo še ni videl plodú iz cvetnega oboda, isto take ne iz čaše ali venca; velika množina jih niti nima. Zavoljo tega so taki cvetovi neznatni, lahko se prezró in često skoro ne vemo, kje bi je iskali. Dasi po bistvenih delih „cvetlicam“ enaki, skrivajo se ponižno po drevji in grmovji ter dozoreé na tihem v plod. Žuželke¹, mnogovrstne cvetlice pohajajoče, ne brigajo se zá-nje, navadno je tudi ne vidijo, ampak useđajo se na velikocvetke, ki so jim že iz daljave mamilo.

Ozrimo se na drugo stran! Kar so žuželke cvetlicam, to je veter neznatnim cvetovom. Oba faktorja sta največje važnosti za oprafenje rastlinsko, katero se vrši po prehodu cvetnega prahú na brazdo. Kje nastane cvetni prah in kaj je brazda? Ako za prve pomladi stresemo na pr. lesko, napolni se v obližji zrak s suhim rumenim prahom, kterega raznaša veter na vse strani, čestokrat prav daleč od rastline. To je cvetni prah. Ako pa opazujemo lesko natančneje, vidimo, da se izpreza iz nitastih, na koncéh nekoliko kijastih organov, katerih po osem sedi za vsako lusko pričvrščeno na pecelj. Vsaka taka luska z osmimi prašniki — tako se zovejo nitasti organi — je neznaten cvet, katerih skupnino, na enem pečlji nahajajočo se, imenujemo razevetje, in sicer mačico. Vsak prašnik sestoji iz spodnjega tanjšega dela — prašne niti — in iz gornjega debelejšega — prašnice. V tej se narejajo ona lahka in mičkena zrnca, ktera nazivljemo cvetni prah. Dozorelega razpraši veter po zraku, na zadnje pa popada na zemljo, kjer se včasí na nekterih mestih tako obilno nakopiči, da se vidijo tla rumenkasta, in od tod je prazna vera na „žvepleni dež“. Po tem soditi, ne imel bi cvetni prah nobenega upliva na plod. A temu ni tako! Brez njega ne nastane nikdar plod, temveč ker se more prašnik samcem v živalstvu primerjati, služi tudi njega proizvod — cvetni prah — v fiziološkem oziru sličnim svrham.

¹ O žuželkah govorimo pozneje.

Veliko cvetnega prahú pogine brez namena. Ako pa uvažujemo, da eno samo zrnce zadošča, da se prikaže na konci poletja lešnik, ne moremo se odreči prepričanju, da od silne množice vendar nekoliko zrncec dospe na pravo mesto. To mesto je brazda. Vrnimo se torej zopet k leski in opazujemo vejice na tanko in pazljivo. Vzdlóž v odstavkih skoro nepravilno razvrščeni stojé dvoji popki. Razlika med njimi je mala, a iz nekterih nekoliko odprtih štrlé rudeče niti izmed gornjih lusk. Popki te vrste so cvetni in rudeče niti — brazde, katerih po dve in dve sedite za vsako lusko na debelejšem notranjem konci — plodnici. Vsaka taka luska z brazdama in plodnico je cvet. Cveti so sicer na istej rastlini, a na raznih mestih, zovejo se enodomni. Iz plodnice razvije se plod, brazde pa končavši svojo ulogo zvenó in odpadejo. Na brazdo mora vsaj eno zrno cvetnega prahú pasti, da se more razvijati plodnica.

Brazde imajo pri raznih rastlinah različno obliko; povsod so pa tako ustrojene, da zadržavajo zrnca bodisi po kosmatinah, bodisi po lepeljivih tekočinah, ktere same skrgavajo (absondern). Prej ali slej pride vsebina zrncec v dotíko s semenskimi, v plodnici nahajajočimi se popki ter pouzročuje, oplodivši je, nadaljni razvoj. Oprašenje in oplodba sta torej razna pojmová, drug zavisen od drugega.

Kako skrbi priroda za pojedince, zvedeli smo po predstoječém zgledu. Nekaj sličnega dogaja se v naravi tudi v občé. Naša naloga bodi sedaj, č. čitatelje seznaniti z najvažnejšimi naredbami, katerih se priroda poslužuje, da doseza svoj namen. Že gore je bilo omenjeno, da vsak cvet ni cvetlica, da torej ne pohajajo žuželke vseh, temveč da igra pri neznatnih cvetovih veter glavno ulogo. Te naredbe so dvovrstne. Prvič take, ki pospešujejo oprašenje cveta po cvetnem prahu sorodnih rastlin iste vrste, drugič pa take, ki zabranjujejo samolastno oprašenje po cvetnem prahu istega cveta in iste rastline.

Najpoprej se hočemo ukvarjati z naredbami tistih rastlin, katerim veter oprašenje oskrbljuje, in zavoljo tega je imenujemo kratko vetrocvetke. Te naredbe so:

1. Cvetna doba. Naše vetrocvetke so većinoma mačičarice, na pr. leska, breza, topol, trepetlika, dob, oreh, jelša, bukev itd. Navadno se razvijajo cvetovi pred listjem, tako da so one često že s cvetjem posute, ko še listje v popkih spava. Izjemo delajo samo nektare, ki istočasno zelené in cvetó. Navadno cvetó že za prve pomladi in veter raznaša na razne strani cvetni prah, kar bi ne bilo možno, ako bi zaradi preobilega listja ne mogel stresati prašnic. Cvetni prah bi ostajal po največ na listji in ondi bi poginol; z druge strani pa bi ne mogel do skritih brazd.

2. Množina cvetnega prahu. Že to, kar je bilo povedano o žveplenem deži, more nas prepričati, da vetrocvetke ne štedijo s cvetnim prahom. Tisočkrat več nareja se ga v prašnicah, nego bi ga bilo treba za oprашenje. Sevėda veter gospodari hudo, a ravno to ugaja rastlinam z ozirom na bodoči plod.

3. Kakovost cvetnega prahu. Zrnca cvetnega prahu vetrocvetok so na površji gladka in suha. Kedar ja veter iztrese iz prašnic, osebjajo se ter napravljajo prašnate oblačke. Ako bi bila zrnca pa lepljiva, zleplila bi se v večja telesa, in sedaj sevėda padla bi lažje na tla. Ker imajo vetrocvetke večinoma enosemenske plodnice, zadošća dostokrat en sam prašek prijezdilvi na brazdo na vetra lahkih perotih. Cvetni prah storznjakov se odlikuje še po posebnej naredbi obstoječej v tem, da dve kožnati, z vzduhom napolnjeni vrečici pomnožujete površje in tako posamna zrna lažja delate.

4. Nameščaj cvetov in prašnikov. Prašniki, oziroma cveti nahajajo se na rastlini na takih mestih, kjer je veter lahko doseza. Večinoma so vetrocvetke visoka drevesa, kar oprășenje gotovo bolj pospešuje, nego pri pritlikavcih. Ko bi pa priroda tudi za to ne bila skrbela, razpostavila je cvetove vendar tako, da je veter lahko pretresa. V mnogih slučajih je vse razcvetje jako gibljivo, drugje zopet posamezni cveti ali celó pojedini prašniki.

a) Mačice mačičaric giblje že najslabša sapica na vse strani, in razcvetja visé na tankih nitastih pecljih. Pri nekterih travah so posamezni deli razcvetja — klaski — jako premični. Ako se pri lahkem vetru tudi vse razcvetje ne stresa, tresó se klaski, in oblački cvetnega prahu polnijo zrak.

b) Kislica, špinača, konoplja in dr. imajo sicer negibljiva razcvetja, a posamni cveti sedé na šibkih, tankih in precej dolgih pecljih, ki se zaradi svoje teže obračajo proti tlom in lahko tresajo.

c) Mnogobrojne vetrocvetke nimajo gibljivih razcvetij in cvetov, a prašniki so jako dolgi in tanki ter vsled težkih prašnic viseči, dasiravno cvet kvišku moli. Takih cvetov prašniki so zmirom daljši od cvetnega ogrinjala. Izvrstni zgledi so nektare trave, na pr. pšenica, rž in dr. Klaski so z rastlino v trdnej zvezi in štrlé navzgor, prašniki pa izstopivši izmed loput obrnejo se navzdol ter se živahno vohraje kmalu izpraznijo.

5. Oblika brazd. Navadno so brazde vetrocvetok velike in z dolgimi, često togimi ščetinicami porastene, med kterimi se v zraku plavajoča zrna ujamejo. Najgošće so peresaste, boje pa belkaste ali sive, včasih celó rudeče. Ako so cveti posamični, so njih brazde velike, inče pa majhne in tedaj v ogromnej množini nakopičene. Vedno pa je učinek

ta, da se oskrbi možno obširno površje, kjer potém cvetni prah ostaja. Tudi je že bilo omenjeno, da skrgavajo lepljive tekočine, ki isto tako delujejo.

6. Nameščaj brazd. V tem oziru velja skoro vse tisto, kar je bilo o prašnikih povedano. Tudi brazda je na rastlini in v cvetu ondi postavljena, kamor cvetni prah lahko dohaja. Daljša je od cvetnega ogrinjala in se prikaže vrhu ali pa ob straneh iz cveta.

7. Velikost cvetnega ogrinjala. Iz vsega, kar smo do sedaj navedli, mora se posneti, da so cvetna ogrinjala retrocvetek jako neznatna; kajti ne dostaje jim lepobojnih cvetlic, ampak one imajo navadno samo majhne zelenkaste obode, često nimajo niti teh. Bili bi li prašniki in brazde skriti za čašo in vencem, ne bilo bi vetru možno cvetni prah iztresati in ga donašati na pravo mesto.

Razven navedenih, oprášenje sorodnic iste vrste pospešujočih naprav omeniti nam je še tistih, ktere samolastno oprášenje med cveti tiste rastline zabranjujejo. Najpopolnejša teh naredb je dvodomnost, vsled ktere so cveti ločeni na prašne in pestične ter se nahajajo na posameznih tiste vrste, na pr. vrba, konoplja itd.

Mnogo je tudi takih, ki imajo sicer popolne ali pa enodomne cvete in ki so zavoljo raznodobnega razcvitanja zavisne od cvetnega prahu sorodnic. Ta naredba obstoji v tem, da se prašniki in brazde iste rastline raznodobno razvijajo. Ako govorimo o razcvitanji, je to pač tako umeti, da se prašnikov prašnice razprezajo in cvetni prah oddajajo, brazde pa istega lahko sprejemajo. Zdaj so prašniki in brazde zreli, a njih doba ne traje dolgo; oni kmalu zvenó in posušivši se odpadejo.

Zastran raznodobnosti v razcvitanji moramo razločevati dva načina. a) Prašniki so že zreli, dočim se brazde še niso razvile. Kedar so prašnice izpraznjene in cvetni prah razpršen, razcvetó se zadnje. Tako razcvitanje zove se moško-žensko. b) Brazde se razcvetó pred prašniki. Kedar ti dozore, so one že vele. To je žensko-moško razcvitanje.

Ako bi vse posameznice raznodobno razcvitajočih se rastlin istodobno cvetele, izostati bi morale njih oprášenje. Vsakdo pa vé, da se to ne dogaja; kajti na razvoj rastlinski uplivajo vlaga, solnčna gorkota, kakovost zemlje itd. Med množino sorodnic je gotovo nekoliko takih, ki stojé prve v cvetji, potém pride na vrsto ogromna večina in slednjič je še nekoliko takih, ki so za vsemi zaostale. Kakor za prve, skrbi priroda tudi za repéče, da ne ostajajo brez ploda.

To so poglobitne točke o rastlinskem oprášenju po vetru. Prihodnjič se hočemo seznaniti z onimi naredbami, ki pospešujejo oprášenje po žuželkah, in uverili se bomo, da je mnenje o samolastnem oprášenju sploh napačno.

Što, kaj, ča.

Spisal J. Šuman.

(Dalje.)

2. Vzamimo zdaj v misel omehčane oblike *čto*, *čso* itd. in glejmo, ali se morda dá tu uvrstiti hrvatska besedica *ča*.

Čb- v besedi *čto* primerjajo učenjaki lat. besedi *qui-s*, *qui-d*, gr. *ti-s*, *ti*, skr. **ki-s* v besedi *na-ki-s* nihče in skr. *ki-m* kaj; tudi grški *ti-s*, *ti* ima v glasniku τ omehčan k.

Od druge strani primerjajo tudi slovensko besedo *si*, *se* : *dne-s*, *do sch* mal, lit. *szis*, *sz* z istim korenem *ki-*, lat. *ci-s*, gr. *i-zei*, nem. *hi-nnen*, *hie-r*. Omehčanje izvirnega *k* v *s*, lit. *sz* in omehčanje v *č* bilo bi po tem mnenji vzporedno, blizu kakor je grški *i-zei-rog* in *ti-s*; prashalni in oziralni pomen od ene in kazalni pomen od druge strani je na zaimenskih deblih večkrat najti; kazalni pomen je izvirnejši. Če je ta primerjatev istinita, potem sta si zaimena *čb in sb izvirno v rodu, kar tukaj na dalje ne moremo zasledovati.

Čb- v besedi *čto* stoji tedaj mesto **ki*, oziroma b mesto *i*; zato stavi Miklošič s Schleicherjem vred tudi oblike *čso*, *čmu* iz **ki-so*, **ki-mu* na prvo, *čso*, *čmu* itd. pa na drugo mesto. Glasnik *e* v imenovanih oblikah *čso*, *čmu* stoji tedaj mesto *i* in je postal iz *i*, ki ga ima na pr. Latinec v besedi *qui-bus* in Grk v besedi *ti-r-og*. Postal pa je *e* v omenjenih oblikah po zgledu sličnih zaimenskih sklonov, posebno po sliki zaimena **jь*, *ja*, *je*, ki je gosto v rabi *zá-se*, v sestavi v besedah *moj*, *tvoj*, *svoj*, *naš*, *vaš*, *kyj*, *kaja*, *koje* in v sestavljeni sklanjatvi določnih prilogov. Pri tej obilnosti sličnih mehkih sklonov ni čuda, da so tudi skloni besede *čto* stopili v njihov sled in se tekom časa zvrgli v isto obliko. To izvršitev hočemo si v primerjalnej sklanjatvi dotičnih zaimen predočiti; primerjamo pa ob enem tudi trdo in mehko sklanjatev dotičnih zaimen:

		Imen.	Tožil.	Rod.	Daj.	Orodn.	Mestn.
trda	sklanj.	moš.	tz	togo	tomu	těmь	tomь
		sr.	to	"	"	"	"
			kъ-to	(kogo)	kogo	komu	cěmь
mehka	"	moš.	i iz*jь	jego	jemu	imь iz jimь	jemь
		sr.	je	"	"	" "	"
izvirna	"	čb-to	čb-to	čb-so	čb-mu	čimь	*čmь
posneta	"			če-so	če-mu		čemь

Pred vsem je treba omeniti, da si trda in mehka debela gledé sklanjatve popolnoma odgovarjajo, kakor na pr. *msto* : *polje* ali kakor *rabz* : *konj*; celó enako je tudi *to* : *je*, *to-go* : *je-go*, *to-mu* : *je-ma* itd. Enako tudi *tz* : *i* iz **jb*, iz podstavne oblike **je-s*, gr. *ōg* iz **jog*, skr. *ja-s*. Iz slovanskega stališča zató tudi pišem **ja* ne **jã*, kajti kakor je v srednjem spolu *je* : *to*, t. j. *o* po glasniku *j* omehčan v *e*, enako je tudi v moškem *z* v *l*; Miklošič pišoó **jã* ima *z* v nadomeščenju skr. *a*, oziroma gr. *o* in znaóí tako namestek pred omehčanjem.

Óe tedaj naša besedica *óto* namesto *ó̃-so*, *ó̃-mu*, **ó̃-mu* prijema oblike *óe-so*, *óe-mu*, *óe-mu*, imamo soditi, da so te oblike mlajše in da so postale po prilíki sklonov pri ostalih mehkih deblih v obóe navadnih. Tako je jasno, da so te oblike, ki imajo namesto *̃* v sebi *e*, mlajše; nasprotna trditev, da so oblike z glasnikom *̃* mlajše, bila bi nerazumljiva in je protizgodovinska, kajti v najstarejših spisih se nahaja *̃* in v mlajših je *̃* vedno redkejši in *e* navadnejši. Zató imamo v glasniku *̃* naše besedice prav starinski ostanek. Morda še je oni *i* besedice *ó̃i* edini ostanek izvirnega samoglasnika *i*; kajti veznica *ó̃i* je brž ko ne v zvezi z našim deblom *ó̃-* in je postala ólenec menda vsled nekakega zastarelega sklona, morda tožilnika, v katerem bi bil *i*, odgovarjajoó kratkemu *i* drugih indoevropskih jezikov, ohranjen blizu enako, kakor se je ohranil v besedici *si*, stsl. *jesi*, gr. *é̃o-ai*, skr. *ási* iz **as-si*; gledé pomena primeri besede lat. *cum*, gr. *óte* in enake. Slednjíe je razmera med ólencem *ó̃i* in *óe* : *óe poné*, quidnam, morda enako presoditi, kakor smo sodili o razmeri med *ó̃so* in *óeso*. S tem pa ni reóeno, da je naš današnji *óe*, ki ga na zahodu *óe* izgovarjajo, istega izvira.

Óe neki drug ostanek naše besedice je jako star; ta ostanek je konócnica *-so* v obliki *ó̃-so*. S konócnico *-go* ne vedó uóenjaki početi kaj, ker je posamezna prikazen slovanšóine; konócnico *-so* pa primerjajo skr. konócnici *-sja*; v besedah skr. *ta-sja* : stsl. *to-go*, skr. *ka-sja* : stsl. *ko-go* stoji naš *-go* nasproti skr. konócnici *-sja*; toda beseda *ó̃-so* ima še tudi konócnico *-so* : skr. *-sja*.

Zató je besedica *ó̃-so* tudi iz tega stališča prav zanimiva. Ali nekaj nam vendar moti veselje v dragocenosti starinskega ostanka. Ednaóba *-so* = *-sja* ni prav razumljiva. Recimo, da stoji grški *toio* namesto *to-aió*, skr. *ta-sja*, got. *thi-s*; got. žen. *thi-zós*, skr. žen. *ta-sjās*; slov. podstavna oblika je **ki-sja*, iz nje *ó̃-so*.

Nerazumljivo je pri tem, kako se je *j* izgubil; glasniška postava bi namreó bila, da daje **sja* v slovenskem **sjo* : **so* : **se*, a ne *so*. Recimo, da se je *j* izgubil v glasniku *s* in da imamo v glasniku *s* iskati nekak omehčan *s*, ki se ima primerjati glasniku *s* nadomestujoóemu skr.

č, na pr. deseti : skr. dačan, in tak s nahajamo v besedih *sl, si, se* in *elst, elsa, else* (ne *elso*); vendar nam še ostane nerazumljivo, kako je bilo mogoče, da je ostal *o* in se ne omehčal tudi v *e*, kakor v besedici *else*. Morda se imamo pri tej besedici tolažiti s tem, da rečemo: *o* je ostanek iz one dobe, v kateri se še ni mehčanje vršilo. Da mehčanje ni bilo sploh v navadi, je jasno; treba nam le pomisliti, kako se na pr. *q* drži po mehkih soglasnikih, na pr. pišq (usl. pišem); zato imenovalnik *moj, moje, moja* in tožilnik *moj, moje* in ženski *moja*. Po tej prikazni sodečemu je jasno, da se je mehčanje glasnika *o* v *e* po nebniških uvedlo v slovanskih jezikih še le po ustanovljenju nosnikov; kajti če bi mehčanje bilo že pred ustanovljenjem nosnikov, imele bi oblike hvalja (hvalim) in hvalęť (hvalę) eno in isto lice ter se glasile *hvalje in *hvaljęť, moje in *moje namesto moja.

Tako sega tedaj oblika *čso* morda v ono dobo nazaj, v kateri še tudi slovanski jezik mehčanja ni poznal, in bi bila ostanek iz one dobe. Vsekako je prikazen zanimiva, kajti vsa ostala zaimena in po njih današnji prilogi imajo končnico *-go*. Po vsem tem je tedaj beseda *čso* prav stara in tako tudi naš usl. rodilnik *česa*, dasi ima ta besedica že uniformovano končnico na *a*: *česa*, kakor *koga* iz *kogo*, morda po sliki *raba*. Pri tej starosti besede se tudi ni čuditi, da se je pomen končnice *-so* deloma izgubil in se jej z nova priklenola navadna končnica *-go*: *čso-go* in pozneje tudi ostale sklonske končnice.

Idočemu k poskušenej razlagi besedice *ča* treba je pred vsem opomniti, da se menja *ča* z oblikama *čo* in *čv*. Slične oblike imajo tudi drugi slovanski jeziki. Hočem te oblike po Miklošičevej slovnici sestaviti, in sicer v dopolnitev tudi zaimena nedoločna in nikalna moškega in srednjega spola z rodilnikom vred:

stsl. k ^{to} č ^{to}	ně-č ^{to}	ni-č ^{to}	ni-č ^{to}
kogo č ^{so}	ně-k ^{ogo}	ni-k ^{ogo}	ni-č ^{so}
nsl. k ^{olo} g ^{do} s ^{to} , k ^{aj} ;	ně-k ^{do} n ^{ěho} n ^{ěsto} ;	n ^{ikdo} n ^{išče} n ^{ihče} ;	n ^{i-č} n ^{ister} n ^{istar}
koga č ^{esa}	ně-koga	n ^{ikoga}	n ^{ičesa}
bolg. k ^{oj} ; stsl. k ^{yj} , s ^{to} s ^{eo} s ^o ;	ně-k ^{oj}	n ^{ikoj}	n ^{isto}
na kogo	na n ^{ekogo}	na n ^{ikogo}	na n ^{isto-to}
srb.-hrv. t ^{ko} k ^o s ^{ta} č ^a č ^o č ^e ;	n ^{jeke}	n ^{ješto} i ^{li}	n ^{iko} n ^{išto}
koga č ^{ega} , č ^{esa} o ^{la} -š ^{ta} ;	n ^{jekoga}	n ^{ječesa} ;	n ^{ikoga} , n ^{išta}
tož. z ^{a-č} , n ^{a-č}			n ^{ičesa} n ^{ičez^a}
malorus. k ^{to} č ^{to} s ^{to} s ^{eo} s ^o ;	h ^{lekt^o}	h ^{lěšč^o}	n ^{ykto} n ^{yščo}
k ^{oho} č ^{eho} č ^{oho}	h ^{leko}	h ^{lěč^{eho}}	n ^{ykoho} n ^{yšeho}
rns. k ^{to} č ^{to}	n ^{ěko}	n ^{ěč^o}	n ^{ykto} s ^{lov} . n ^{ik} n ^{ič^{to}}
kogo č ^{ego}	n ^{ěkogo}	n ^{ěč^{ego}}	n ^{ikogo}
ces. k ^{to} k ^{do} c ^o s ^{lov} . č ^o s ^{tá} . č ^e ;	n ^{ěko}	n ^{ěco}	n ^{ikdo} n ^{ič^o} s ^{lov} . n ^{ič^e}
k ^{oho} č ^{oho}	n ^{ěko}	n ^{ěč^o}	n ^{ikoho} n ^{ič^{oho}}
tož. z ^{a-č} z ^{a-č^o-ž}			n ^{ikoh^{ěho}}
pro-č ^e pro-č ^{e-ž}			
s ^{lov} . p ^{o-č^o} p ^{re-č^o}			
pol. k ^{to} c ^o (cz ^{so})	n ^{iekt^o}	n ^{ieco}	n ^{ikt^o} n ^{ikt}
kogo c ^{zego}	n ^{iekogo}	n ^{ieczego}	n ^{ikogo}
tož. n ^{a-cz} o- ^{cz} p ^{o-cz}			n ^{ieco} n ^{ieczego}
g.-sorb. č ^{to} s ^{tó} , s ^{to} č ^o ;	n ^{ěč^{to}}	n ^{ěsto}	n ^{ieč^{to}}
k ^{oho} č ^{oho}	n ^{ěko}	n ^{ěč^o}	n ^{ieko}
sp.-sorb. č ^{to} z ^{en} . č ^{ta} s ^r . c ^o	n ^{ěcht}	n ^{ěco} n ^{ěsta} ;	n ^{iecht} n ^{ieco} n ^{ie}
kogo tož. č ^{tu} ? ; c ^{ogo}	n ^{ěko}	n ^{ěco}	n ^{ieko}
č ^{voj} . č ^{it^{ej} ?} tož. v ^{o-c} , z ^{a-c} , n ^{a-c} ;	n ^{ěko}	n ^{ěco}	n ^{ieko}
mnoz. č ^{it^e ?}			n ^{ieko}

Iz vseh teh obilnih oblik se dajo izločiti oblike postale iz podstave a) *ka*, b) *čb*, c) *čto*.

a) Na podstavno obliko *ka* gredó razven besede *kto*, *kto*, *kdo*, ki je sestavljena iz *ka-* in *to*, vsi njeni skloni; na dalje *něšto* in *što* = *kdo*; srb.-hrv. *tko* je prestavljen *kto*, *ko* je iz *tko*. Tudi Malorusi govorijo *chto* namesto *kto*, enako gornji in spodnji Sorbi; prvi še *chto* dalje premenjajo v *što*, kakor štirski Dolanji govoreči *što* namesto *kdo*: *što to pravi?* primeri *štela sem* = *hotela sem*, *ich wollte*, in maloruski *sceš*, Miklošič III. ² 451. V tej novejši glasniški postavi, po kateri je *što* postal iz *kto*, ponavlja se, če se ne motim, ona ista prikazen, po kateri imamo v stsl. *nošta*: lit. *naktis*, lat. *nocti-*, nem. *nacht*, got. *nahti-*, skr. *nakti*.

b) Na podstavno obliko *čb* gredó besede: nsl. nič iz *ni-čb*, srb. nič, malorus. *nyč*, slovaški nič, spodnje-sorbski *nie*. Po mojem mnenji gre semkaj tudi česki in poljski *nie*, ki ima v rodilniku *ničcho*, oziroma niczego; oblika *nie* pa je potvorjena po uplivu besede *co* in *něco* ter stoji namesto nič, oziroma nicz; zató česki glagol *zničiti*. Na dalje spadajo sem vsi ostali skloni razven imenovalnika, oziroma tožilnika izmed onih slovanskih besed, ki pomenijo kaj, nekaj, nič; besede *čto*, *što* pa so sestavljene, ker imajo zaimo *-to* pristavljeno. Slednjič gredó sem besede česke: zač iz *za-čb*, proč; srb. zač iz *za-čb*, nač; poljske: *nacz* iz *na-čb*, *ocz*, *pocz*; spodnje-sorbske: *voc* iz *vo-čb* po tamošnjih glasniških pravilih, prim. *locyš* in naš *vlačiti*, Miklošič I. ² 578. Po sliki sklanjatve *i*, *ja*, *je* stoji staročeski *čv* in *začvž*, *pročvž* za stsl. **čb*, **za-čb-že*, **pro-čb-že* itd.

c) Ne gledé na izvir in sestavo se je oblika *čto*, oziroma *što* porabila kot novo deblo v tvoritev novih besed; take nove besede so besede: ništa, ništavъ, ništovati, ništenъ, ništeta itd.; tedaj je srb. ništiti: nsl. ničiti = ništo: nič.

(Konec pride.)

† Nikolaj Ivanovič Kostomarov.

Ravno ko se je slavila tisočletnica Metodijeva (19. aprila), umrl je v Petrogradu Nikolaj Ivanovič Kostomarov, glasovit ruski historik in pisatelj. On je bil član mnogih učenih društev, pa tudi od 24. okt. 1870 jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu. Ker je na ta način v bližnji dotiki z Jugoslovani, je vredno, da objavimo nekoliko črtic iz njegovega življenja in delovanja na književnem polju.

Nikolaj Ivanovič Kostomarov se je narodil l. 1817. v vasi Jurasovskej v ostrogoškem okrožji voroneške gubernije v južnej Rusiji. Oče mu je bil dvorjanin (plemenitaš). Ko je mali Nikolaj odrastel, poslal ga je oče v Moskvo, da se tankaj naobrazi v zasebnej šoli (pension), kakor je bila takrat sploh navada pri odličnejših stanovih v Rusiji. Ko je pa njegovega očeta zadela tragična smrt, bil je namreč ubit od podložnikov svojih, vzela je mati mladega sina iz Moskve ter ga poslala v bližnji Voronež (50.000 prebivalcev) na nauke. Tukaj je izvršil štirirazredno gimnasijo z dobrim uspehom ter po tadanjem systemu prestopil l. 1833. stoprav 16 let star na harkovsko vseučilišče (Harkov v sosednji jugozapadneji guberniji s 85.000 prebivalci) v filološko-historični fakultet (današnji filozofski), ki je takrat imel tri razrede. L. 1836. je dokončal tečaj vseučiliščni s pravom pravega dijaka z navadnimi izpiti, a l. 1837. dobi po strogem izpitu diplomo kandidata ter bi se imel tako še pripravljati za učitelja, kakor se je bil s početka namenil. Ali namesto tega odločil se je za vojaško službo v kinburnskej polkovniji, ki je takrat bila nameščena v njegovem rojstnem kraju ostrogoškem, ter postane junker. Ali že čez mesec dnij pokazal se je nesposobnim za vojaško službo, ker se je preveč zadolbel v spise ostrogoškega arhiva. Od tega časa se je posvetil povestnici ter se začel pripravljati za izpit magistra historičnih znanostij. Zató je napisal disertacijo: „O značenji crkvene unije v zapadneji Rusiji“.¹ Dan razprave je bil že napovedan (2. aprila 1842), ali zopet odložen, ker se je imel njegov spis po zahtevanji škofa Inocenta Borisova poprej pregledati. Razprava se pošlje na razsodbo ministru narodne prosvete grofu Uvarovu,² ki jo izroči na oceno historiku J. Ustrjalovu. Ali le-tá je dal o njej tako mnenje, da so bili vsi eksemplari spaljeni, a Kostomarovu se je javilo, naj si izbere in napiše kakšno drugo razpravo. Vsled tega ga je začela sumničiti i crkvena in politična oblast, in Kostomarov ni imel od tega časa mirú, dokler je

¹ Glej o tej uniji mojo razpravo „Litovska unija“. Slovenski Narod, št. 21—22. leta 1878.

² Kres V., str. 265—266.

živel car Nikolaj. Vendar pa je dobil mesto podnadzornika radi pomanjkanja sposobnih ljudi na harkovskem vseučilišči, kjer je začel pisati novo disertacijo: „O historičnem značenju narodne ruske poezije“. Leta 1844. objavil je sijajno svojo disertacijo, in neki harkovski vseučiliščni profesorji so mu že opredelili stolico za historijo, kajti izbor je zavisel od proforskega zbora; ali drugi so se temu hudo protivili trdeči, da je on preveč Malorus. To sumničenje je Kostomarovu močno škodovalo, in on je radi tega veliko trpel in še bil celó nekaj časa zaprt. Da morejo č. čitatelji te odnošaje bolje razumeti, potrebno je, da jih tukaj v kratkem navedemo.

Misli se, da niso velike ideje francoske revolucije imele v Rusiji sploh nobenega upliva, ali temu ni tako. V tistem času, ko se je francoska narodna ideja začela širiti med Nemci, Magyari in Italijani, ob enem s hrvatskim in slovenskim ilirizmom in narodnim probujenjem med Čehi in Slovaki, v tistej dobi ravno okoli l. 1840. začeli so neki mladi ljudje širiti v južnozpadnej Rusiji idejo maloruske narodnosti in slovanske konfederacije po primeru Severne Amerike s francoskimi svobodinami. Maloruska književnost za narod od 18—20 milijonov imela bi se razvijati v posebnem narodno-kijevesko-poltavsko-harkovskem narečji, a ne v gališkem, kakor so to mnogi v Lvovu zahtevali. S knjigo je pa kaj rada zedinjena i politika. To je povsod, in tako je bilo tudi pri ukrajnofilih (jugozapadna Rusija se zove Ukrajna). Njihov ideal je velika slovanska konfederacija, v kateri bi imela Ukrajna posebno autonomijo na čelu z atamanom ali hetmanom (poglavar politični in vojaški kakor poprej hrvatski bani). Da je car Nikolaj kot strog absolutist z vso strogostjo preganjal ukrajnofile, kakor tudi vsako drugo svobodno gibanje, je znano; pa tudi celó oni, ki so skladali pesni v maloruskem narečji, niso imeli mirú pred redarstvom. Radi tega so morali mnogi maloruski talenti propasti ali ostati pozabljeni, ali pa pisati v velikoruskem narečji, kar so tudi mnogi storili. A med njimi sta najglasovitejša pesnik G o g o l in historik Kostomarov. Pokojni Kostomarov pa je v zadnjih 10—15 letih uvidel ter tudi trdil, da se ne more maloruska književnost poleg velikoruske razvijati, a še manje je mogoče v politiki nekako neodvisnost od ostale Rusije doseči. In prav je imel v vsakem pogledu, posebno pa v književnem; kajti zdaj se piše v velikoruskem narečji za 60 milijonov Rusov, kar je za razvitek literature od velike važnosti.

Ker ni dobil Kostomarov stolice na harkovskem vseučilišči, podá se v Kijev (130.000 preb.), od koder je bil poslan za starega učitelja rovenske gymnasijske (Ravno je okrožno mesto v volinskej guberniji, ki meji z Galicijo). Tamkaj je ostal leto dnij. Ta čas je upotrebil za nekoliko izletov v historično važna mesta volinske gubernije, kjer je nabral mnogo narodnih pesnij, ktere je kasneje tiskal D. A. Mordovec v maloruskem

literarnem zborniku še le za Aleksandra II. l. 1859. Sledečega leta je bil prestavljen na prvo kijevsko gimnazijo, a l. 1846. enoglasno izbran za profesorja ruske povestnice na vseučilišči v Kijevu. Isto leto je izdal „Slavjansko mythologijo“. Ali kar se je dolgo snovalo proti njemu, to se je l. 1847. tudi izvedlo. Bil je namreč s Ševčenkom, Kulišem in A. V. Markevičem ujet ter poslan v Petrograd kot nevaren človek, ki mladež z maloruskimi idejami kvari. Leto dnij se je mučil v temnici, dokler niso vse preiskali ter ga spoznali nedolžnim. Ali nazaj v Kijev ga niso poslali, nego na doljno Volgo v Saratov, kjer je živel pod redarstvenim nadzorom in ob enem mu je bilo tudi zabranjeno predavati in svoja dela tiskati. V Saratovu je opravljal mehanično službo prevodnika pri gubernskeji upravi kot navadni činovnik. Potem so mu poverili statistični oddelek. On se je pa vendar še zraven tega bavil z ethnografskimi študijami ter je nabral mnogo narodnih pesnij, ki so pa prišle na svetlo še le l. 1861. v „Letopisih ruske literature“ N. S. Tihonravova.

Ko je umrl car Nikolaj (l. 1856) in stopil na prestolje blagi Aleksander II., začela se je druga in nova doba v življenji Kostomarov. Od leta 1836—1856., tedaj celih 20 let, preživel je v strahu, sumničenji in preganjanji pod nadzorom redarstvenim, a bil je vendar tako miren in pohleven, kakor malokdo. Mnogi prijatelji so se ga ogibali, ker se je vsak bal sumnje in — Sibirije. L. 1856. pa je vse to prenehalo in dovoljeno mu je bilo tiskati svoja dela in sestavke. Leta 1857. izdal je v „Otečestvenih zapiskih“ atamana Bogdana Hmelnickega ¹, ki je v polovici 17. stoletja odpadel z ukrajinskimi pravoslavnimi Kozaki od Poljske ter prestopil k caru Alekseju, očetu Petra Velikega, ter s tem pouzročil najprvo delitev Poljske. Bogdan Hmelnicki je še dandanes pri Malorusih v spominu in mnogim tudi ideal autonomije pod ruskim žezlom. Ni tedaj čudno, da je tudi Kostomarov prvo svojo razpravo s tem junakom začel; saj je bil tudi s početka sam, kakor smo videli, za to idejo zavzet. Kasneje so sledile druge prekrasne monografije iz važnejše dobe ruske historije v debelih 15 zvezkih. Med temi tudi buna Stenka Razina ² (1669—1671), tega ruskega Matije Gubca, proti očetu Petra Velikega, caru Alekseju. Vážna je tudi razprava o patrijarhu Nikonu ³ (1652—1666, † 1681), ki je popravil crkvene ruske knjige, ali s tem pouzročil tudi razkol v crkvi. Pravoslavni so sprejeli popravljene knjige, a staroobrednici, zdaj imenovani razkolnici, ostali so do dandanes pri pokvarjenih knjigah in obredih. Opisal je Kostomarov

¹ Glej mojo razpravo: „Bogdan Hmelnicki“. Slovenski Narod, leta 1875, števil. 263—67.

² „Stenka Razin“. Slovenski Narod, l. 1876, števil. 1—2.

³ „Patrijarh Nikon“. Slovenec, l. 1878, števil. 124—126, 129.

tudi Jurja Križaniča (1617 — 1676?)¹, glasovitega Hrvata, ki se je prvi med Slovani mnogo trudil o duševnem zjedinenju vseh Slovanov.

Leta 1858. je Kostomarov potoval po inozemstvu: po Švedski, Nemškem, Avstriji, Italiji in Francoskem. A ko se je povrnol, prevzel je mesto izvoditelja saratovskega odbora za poboljšanje stanja kmetov podložnih grajščakom ter je bil na ta način sodelavec velikega dela o osvobojenji kmetov. V tem času so ga poklicali v Petrograd, da prevzame stolico ruske historije na vseučilišči, kar je tudi storil l. 1858., ko je bil od cara pomiloščen ter mu je bilo zopet dovoljeno mladež podučevati. Kar mu je preostajalo prostega časa, upotrebljeval ga je na obiskavanje historičnih mest ter je v raznih časopisih napisal mnogobrojnih člankov in razprav. Bil je tudi član arheološkega društva ter je zastopal južno in jugozapadno Rusijo v arheoloških zadevah. Večkrat so ga zvali na kijevsko in harkovsko vseučilišče, češ da zapusti Petrograd, pa da tukaj med svojimi prevzame stolico ruske povestnice; ali on ni hotel zapustiti Petrograda zaradi knjižnice, ktere je potreboval pri svojih preiskavanjih.

Kostomarov se je pojavil na književnem polji še pred l. 1840., ko je izdal pod pseudonymom Jeremije Halke „Ukrajinske balade“ in dramatično delo „Sava Čalyj“; k temu „Perejaslavskaja nič“ (noč), potem iz Byrona prevod „Židovske melodije“. Vse to je izdal l. 1875. pod naslovom: „Zbirnik tvoriv Jeremije Halke“. Vseh njegovih del, romanov, novel in pesnij nekaj izvirnih, nekaj prevedenih in narodnih, je dobrih 40 zvezkov, od katerih je 15 zvezkov monografij in 6 zvezkov „Ruske historije v žizneopisanijah eja glavnejših dějatelej“. Ko sem leta 1873. prvi zvezek te historije v roke dobil ter ga pročitil, čakal sem težko drugih zvezkov, tako se mi je omilil način njegovega pripovedovanja. Moram reči, da v ogromnej historičnej literaturi nisem našel v nobenem jeziku tako lepih in jezgrovitih razprav, kakor so Kostomarove, od katerih sem jih nekoliko tudi na slovenski jezik preložil².

Kostomarova historična dela se v Rusiji prav rada čitajo ter so mnoga že po več izdanj doživela. Posebno važna je njegova razprava o hetmanu Mazepi in Mazepincih za Petra Velikega. Tudi med belletristi je on močno priljubljen ter ga občinstvo rado čita. Vrh tega pa je napisal čez sto razprav in kritičnih recenzij v raznih časopisih. S

¹ „Juri Križanič“. Letopis Matice Slovenske. 1880, str. 98—121.

² V različnih tečajih „Zora“, „Slovenskega Naroda“ in „Slovenca“ nahajajo se sledeči prevodi: Prepodobni Feodozij Pečerskij, Knez Vladimir Monomah, Knez Andrej Bogoljubskij, Prepodobni Sergij, Solovecki Čudotvorci, Sibirski raziskovalci, Rostovski mitropolit Dimitrij Tuptalo in že poprej navedeni Juri Križanič.

početka je pisal pod pseudonymom Halke, a na zadnje pod imenom Bogučarova v „Novoe Vreme“. Skoro neverjetno je, da je mogel toliko napisati pri tako raznih in tolikih zaprekah in neugodnostih, ali on je dneve in noči preživel pri knjigah in v knjižnicah. Bil je mož blagega značaja in posebno dobrega srca ter so ga spoštovali celó ukrajinski kmetje, ki sicer panu (gospodu) ne verujejo radi. On je imel v svojem rojstnem kraju posestvo, kamor je rad zahajal zadnja leta na odpočinek med svoje ljudi; ali huda bolezen, ki ga je več let mučila, vzela ga je v 68. letu njegove starosti. Večen mu spomin!

J. Steklasa.

Drobnosti.

Ljudska knjižnica. Snopič 7. 8. 9. V teh zvezkih beremo na str. 365—412 zgodovinsko povest iz šestnajstega stoletja, Salvijan, ktero je prosto predelal ali posnel H. Majar. Dejanje se vrši na francoskih tleh. Na str. 412—443 nahaja se povest: Za očin dom, ktero je česki spisal Alojzij Jirásek, poslovenil pa J. Sattler. Tej sledi na str. 448—493 „Mati in sin“, česki spisal Václav Štule, preložil Leop. Gorenjec-Podgoričan. V 9. snop. je povest iz časov grške ustaje, Satir, ktero je prevzel H. Majar (str. 497—542), in prosto iz nemškega preložena povestica: „Grof Ruginski“. Ljud. knjižnica stane za četrť leta le 48 nov., za celo leto 1 gld. 70 nov. Posamezni snopiči se dobivajo s poštnino vred po 8 n., brez poštnine po 6 n. v Leonovej tiskarni v Mariboru.

Narodna biblioteka Krajčeva. V snop. 13—16. je ponatisnena „Babica“, obrazi iz živnja na kmetih. Spisala po česki Božena Němcova, poslovenil France Cegnar. Str. 313 v 12°. L. 1862. prišla je „Babica“ v Cegnarjevem prevodu prvičrat na svetlo v „Cvetji“, ktero je izdajal nepozabljivi naš Anton Janežič. Hitro se je bilo to bečilo priljubilo slovenskemu svetu, in odobravati moramo ukrep, da so se ti obrazi na kmetih z nova ponatisnoli. — Snopič 17. str. 78 podaja nam „Senilia“, poezije v prozi Ivana S. Turgenjeva, ktere je prevzel Aleksander Hudovernik. Nekteri zgledi teh kratkih slik, prilik in pesmic v prozaiskeje obliki so že znani našemu razumnstvu tudi v slovenskem prevodu (v Kresu in Zvonu). Prepričani smo, da bode vsak, kdor je te majhne umotvore le količkaj pogledal, rad segel po slovenskem prevodu in jih večkrat čital. Krajčeva biblioteka zasluđuje vso pozornost našega razumnstva, osobito pa naše mladine. Cena vsakemu snopiču je 15 nov., papir in tisk sta prav lična, in sploh je celo podjetje vsega priporočila vredno. Na narod. bibl. se naročuje pri izdajatelji, tiskarji J. Krajei v Novem mestu.

Spisi Krištofa Šmida. VI. zvezek. „Ferdinand. Čudapolno življenje mladega španskega grofca.“ Poslovenil P. Florentin Hrovat. V Novomestu 1884. Tiskal in založil J. Krajec. Str. 146 v mal. 8°. — Večkrat smo že imeli prilike naznanjati naše učeeje se mladini, da izhajajo spisi Krištofa Šmida v slovenskem prevodu. Do zdaj so prišli že na svetlo: Ljudevit Hrastar in Golobček v I., Jozafat, kraljević Indije v II., Pridni Janezek in hudobni Mihec v III., Kanarček, Kresnica in Kapelica v gozdu v IV., Slavček in Nema deklica v V. zvezku. Vsaka knjižica stane po 20—40 nov. in je vredna, da si jo naša mladěž omisli. Previde oskrbljujeta čč. gg. P. H. Sattner in prof. P. Fl. Hrovat, in sicer v lepem, lahko umljivem jeziku.

Pridiga o evangelijskih nasvetih. Pri novi sveti meši častitega P. Leopolda Napotnika R. S. B. dne 28 decembra 1884 v Konjicah govoril Mihael Napotnik. V Mariboru 1885. Založil pisatelj, Tiskal Janex Leon. Str. 22 v 8°. — Ta svoj slavnostni govor poklanja častiti gosp. pisatelj, sedaj vodja višjega duhovskega izobraževališča na Dunaji, širjemu krogu slovenskega občinstva v posebnem ponatisu. Ta govor zasluži po svojej vsebini in razvrstitvi, kakor po gladkosti jezikovej, da se reši pozabljenosti.

Prinos k naglasu u novoj slovenščini. Napisao M. Valjavec. (Preštampano iz LXXI., LXXIII. i LXXIV. knjige Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.) U Zagrebu. Tiskom Dioničke tiskare. 1885. Str. 204 v 8°. — V tej razpravi nadaljuje učeni naš rojak in sodružnik g. prof. M. Valjavec svoje preiskavanje o slovenskem naglasu. Cela ta knjiga govori o glagolih, „kojim se infinitivna osnova završuje na a“. Preiskuje se tedaj peta vrsta našega glagola po naglasu, kako so ga rabili starejši pisatelji v kranjskeji, ogerskeji in kajkavskeji slovenščini. Večkrat smo že v poročilu o hrvatskeji književnosti omenjali trudapolnih preiskav Valjavčevih o slovenskem naglasu. Zdaj je to delo že narastlo na sedem knjig. Od leta 1878. objavlja jugoslovanska akademija Valjavčeve studije o naglasu našega jezika, in Slovenci jej moramo biti jako hvaležni, da spravlja tako gradivo na dan; kajti s svojimi gmotnimi močmi ne mogli bi mi sami kaj takega po tisku spraviti med svet. Prva knjiga (1878) govori o naglasu a-deklinacije na straneh 174, druga (1878) o naglasu a-deklinacije na str. 290, tretja (1881) na str. 142 o besedah srednjega spola, četrta (1882) obsega na str. 116 naglas o samostavnih ženskega roda na soglasnike (t-deklinacije), peta (1883) podaje naglas glagolskih osnov s presentnim nastavkom e in o na str. 140, šesta (1883) razpravlja osnove s presentnim nastavkom je (jo) na str. 124 in sedma (1885) obsega na str. 204 glagolske osnove na a. Vsak kdor vč, kako težavna se pri nas strogo filološka razpravljanja, občuduje vztrajno delovanje našega rojaka. Presrečno želimo, da bi dogal konec slovenskemu naglasu in nam naposled na podlagi svojih razprav spisal praktični navod, kako naj naglašujemo pismeni jezik naš. G. ravnatelj J. Šuman je že to deloma poskusil v svojeji slovnici za srednje šole, in upati je, da bode Valjavčev trud končno venčalo dosledno naglaševanje v pisaneji našej slovenščini.

Priručni rječnik sveobēga znanja ili mala hrvatska enciklopedija. Obradjuju dr. Ivan Zoch i Josip Mencin uz sudjelovanje i pripomoć mnogih književnika. U Osijeku 1885. Tiskom i nakladom Dragutina Laubnera. Zvez. I. str. 48 v vel. 8°. po 40 nov. — Takaj naznanjamo važno delo za nas Jugoslovane. Izhajati je jel „Priručni rečnik“ ali takozvana hrvatska (zakaj ne jugoslovanska) enciklopedija. Celo delo ne bode ba je prekoračilo obsega šestih knjig, vsaka knjiga obstoječa iz 12—15 zv., vsak po 3—3½ pole obsegajoć. Ves rečnik bode sodržaval okoli 60.000 člankov, na kratko in točno izdelanih. To podjetje ima tudi za nas veliko važnost. Ker je nam Slovencem nemožno izdati brez gmotne škode tako delo, poprimito se imenovanega priručnega rečnika, sodelujmo in opišimo v njem one reči točno in vestno, ki se tičejo nas Slovencev. Seveda moramo tudi potēm gmotno to podjetje sami podpirati in mu naročnikov kolikor mogoće pridobiti; saj se menda vendar ni bati, da bi jezik, v kterem je rečnik pisan, oviral ta namen. Želeti pa je, da se rečnik ozira na zemlje slovanske in nas o njih vsestranski bolje podučí, nego nemške slične enciklopedije. Škoda pa je, da pogrešamo v tem delu slike, ki so v takih rečnikih potrebne in ki dičijo v velikej meri inostranska enaka podjetja. Slov. razumnistvo opozorimo na to novo delo in mu ga priporočamo. Kakor prvi zvezek kaže, bode rečnik zelo rabljiv in nam deloma nadomestoval nemške enciklopedije. Vsi dopisi, novi itd. naj se pošiljajo opravništvu „priručnega rječnika“ v Osijeku, gor. grad, kapucinska ulica br. 6.

Naprej zastava Slave! Dne 16. maja t. l. preteklo je petindvajset let, odkar je uglasbil slavni naš rojak, Davorin Jenko, himno slovensko: Naprej zastava Slave! Po vsem slovanskem svetu se poje sedaj naš „Naprej“ in njega glasovi se bodo v kratkem udomačili tudi na albionskih otokih. Anglež Alfred L. Hardy, ki nam je znan po svojih spisih v „Slovanskem Sborniku“, in naš rojak in sotrudnik Andrej Jurtela, sedaj v Petrogradu, presadila sta našo glasbeno cvetlico na angleška tla in tako častno proslavila petindvajsetletnico slovenske himne. Naslov angleške izdaje se glasi: Naprei zastava Slave! (With Slava's banner, forwards!) the Slovenian National March, or Patriotic Chant of the Slovenes, the South-Slavonic people of the provinces of Carniola, Carinthia, Styria, and Istria, &c. in the Austrian Empire. The Music by the Slovenian composer Davorin Jenko: The Words by the Slovenian poet Simon Jenko. Re-arranged as a solo for the Pianoforte; with interlinear English version by Andrej Jurtela and Alfred L. Hardy. London 1885. Str. 5. — V proslavljenje imenovane petindvajsetletnice prinesel je ilustrirani list „Slovian“ v svojej zadnji stevilki dobro izdelano sliko Davorina Jenka, kratek životopis in oceno njegovih umotvorov. Veseli nas, da kaže občinstvo vsaj nekaj onega navdušenja za svojega umetnika, katero slavljencev v tolikej meri že dolgo zasluđuje.

Vseslovanska biblioteka. Število tako imenovanih „bibliotek“, katerih imajo Čehi mnogo (na pr. „Salonni biblioteka“, „Kabinetni knihovna“, „Ottova laciná knihovna národní“, „Národní biblioteka itd.) pomnožilo se je lani z novo, z „vseslovansko“ po neumorno slovstveno delujočem F. Vymazalu v Brnu, kateri nas je pred kratkim razveselil s slovensko slovnico v českem jeziku. Do zdaj sta prišla dva zvezka na svetlo. Prvi ima naslov: „Počátky slovanštiny (devíti řeči spisovných) a litevštiny“ (v Brně. Nákladem českého knihkupectví J. Barviče, 1884, 110 str., 8°) in je posvečen: „Našim studentům“. V tem razlaga g. pisatelj kratko in jedernato oblike in glavne posebnosti vseh slovanskih jezikov razven češčine in pridava kratko berilo. Jeziki so tako razvrščeni: Staroslovenski, ruski, poljski, srbski, srbsko-hrvatski, bolgarski, slovenski, maloruski, slovaški, srbsko-lužički in kot dodatek litvanski. Na str. 58—66 govori g. pisatelj o našem jeziku. Za berilo je natisnena: „Pohádka o bidě“, to je česka pripovedka, katero je poslovenil in objavil dr. Greg. Krek v Kresu leta 1883.

Docim se prvi zvezek bolj na jezikoslovno stran ozira, ima drugi „Květobor z předních básníků slovanských. Originály s výkladem“ (v Brně. Náklad č. k. J. Barviče, 1885, 175 str., 8°) slovstven značaj. Prinaša namreč najkrasnejše pesniške proizvode ter tolmači prav vestno in temeljito ona njih mesta v jezikovnem oziru, ktera je težje razumeti. V priročao knjižice vzprejeti so sledeči pesniki velikani: Poljaka Adam Mickiewicz in Julius Slowacki, Rusi A. S. Puškin, Michail Jur. Lermontov in Aleksej Vas. Kolcov in naš Prešérén. Za kratko životopisno értico natisnena so sledeče pesni Prešérénove: „Slovó od mladosti“, „Prva ljubezen“, „Mornar“, „Vrba“ in „Memento mori“, — vse razven zadnje, po prvem natisu (1847). Da je izmed vseh jugoslovanskih pesnikov edini naš Prešérén vzprejet v kolo najgenijalnejših pesnikov slovanskih, mora nas posebno veseliti, in mi smo českmému učenjaku za to laskavo priznanje srčno hvaležni. Obe knjigi prav tople priporočamo slovenskemu razumnistvu, vzlasti pa onim, kojim je do slovanske uzajemnosti, ktera se dejanski zreali tudi v teh delih Vymazalovih, kakor v mnogó drugih njegovih.

B. Krek.

Izdaje, zalođuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.